

Liget

2024-2
február

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVII. évfolyam 2. szám]

Gajdácsi László MEGENGEDŐ PILLANAT	3
Búth Emília BELÉM KAROL	6
Kiss Dániel LEVETKÖZNI	8
Merkószki Csilla MAMA SÍR	9
Fábián Annamária CELLÁK, DOBOZOK, LÁDÁK, CSONTHÉJASOK	14
Vörös István AZ EGYETEMSZIGET [5]	31
Janeckó Kata BENT MARADT	55
Czilczér Olga SZERZŐJE ISMERETLEN	60
Kókai János KÖZÉRZETI KÖZÉRTÉS	62
Cselik Ágnes POLITIKÁRÓL MINDENKINEK	64
ADD TOVÁBB!	
Taizs Gergő KISPOSTÁS	79
Janeckó Kata A JÓL ÉRTESÜLT	81
Vörös István A TANÍTÁSRÓL	85

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendél Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Gajdácsi László

MEGENGEDŐ PILLANAT

2024-02-10 | NOVELLA

Megromlik-e a hús, erre gondolt, amikor meglátta a járda közepén a hátán fekvő, tehetetlenül vergődő bogarat, hogy megromlik-e azonnal, ahogy kimegy az állatból az élet, abban a pillanatban, vagy van valami haladék, egy megengedő pillanat, amikor még nem teljesen komoly a dolog, amikor még dolgoznak a sejtek, dolgoznak és élnek, levegőt vesznek, pontosabban oxigént, ami lassan, alattomosan égeti szét az élőket, akik nem is tudnak erről, de ő tud, mert olvasta, és még az iskolára is emlékszik valamennyire, ott, az év végéhez közeledve, az arra a tanévre már elmúlt szerelmek viharai után, de még a nyár magánya előtt, ami után újra hazudni kell a

nyaralás élményeiről, mert senki sem tudhat a Semmiről, ami ilyenkor körbeveszi, mint most a bogár lábait, a Magányról, ami jobb barátja lett, mint bárki más az osztályból, hogy az oxigén mindent eléget, akkor ott magára gondolt, hogy beszívja ezt a végtelenül veszélyes anyagot, ami a tüdejéből az ereken át valahogy eljut benne mindenhova, és ettől működik ő, ez a végtelenül bonyolult rendszer, ami szuszog, zúzódik, zizzen, izzad és buzog, és büszke volt, hogy megértett valamit, talán rosszul, már ami a verset illeti, de az oxigénben és a halálban biztos volt, elvégre akkor is lángolt belül, a kémia óra kilátástalanságában, harminchat fokos lázban ég, húzta ki magát a füzet fölött görnyedve, mert abban a pillanatban új barátja lett, aki már azelőtt értette őt, hogy egyáltalán megszületett volna, és ez a lassú égés jelenti az életet, pontosabban inkább velejárója, mert vannak lények, amik hidegen égnek belül, de ezt már nehéz lett volna megmagyarázni, ezért inkább maradt a harminchat foknál, ami biztos pont volt önmagára és a szőrös, vagy tollas állatokra nézve, és most, annyi év után ott volt a szatyrában egy tollas állat, darabokban, tollak és élet nélkül, de a részvételen nyárban lassan újra harminchat fokosan, és arra gondolt, hogy ebből semmi jó nem származhat, mert Isten elválasztott mindent, a fényt a sötétől, az eget a földtől, a férfit a nőtől és az életet a haláltól, de hogy miért, azt sosem mondták el neki, hogy mi célja volt ezzel a borzasztó nagy renddel, ami főleg a dolgok elválasztását jelenti, hiszen végül úgyis minden összekeveredik mindennel, ezt már a tv-ben hallotta, hogy végül széthullik ez a nagy rend, és minden pontosan ugyanolyan lesz, és a szatyorban már hiába lesz újra harminchat fokos a hús, nem kapja vissza az életét, csak egy kis részét, valamiféle kiegészítését az életnek, ami mindenképpen szembe megy Isten döntésével, és inkább csak szemtelenkedés, mint próbálkozás, és ennek az eredménye a halálnál is halálabb romlás, ami megbetegíti, és azt gondolta, hogy segíteni fog a bogárnak, mert úgyis kiterítenek mindenkit, akkor akár tisztességes is lehet, és a lábát lassan a bogár lábai fölé emelte, mert kézzel nem akart hozzáérni, sem lehajolni hozzá, az olyan lett volna, mint egy meghajlás a piacról tolongó emberek előtt, amiért bemutathatta az életmentő művészetét, de ő senkinek sem akart megköszönni semmit, főleg nem ezeknek a harminchat fokos, fénytelen gyertyalángoknak, ezért a bal lábán egyensúlyozott, kezében a szatyorral, benne az élőholt hússal, a jobbal nagyon lassan közelítve a bogárhoz, nehogy eltapossa, mert akkor véget vet Isten rendjének, a bogár belseje kívülre kerül, felbomlik a rend, és azt

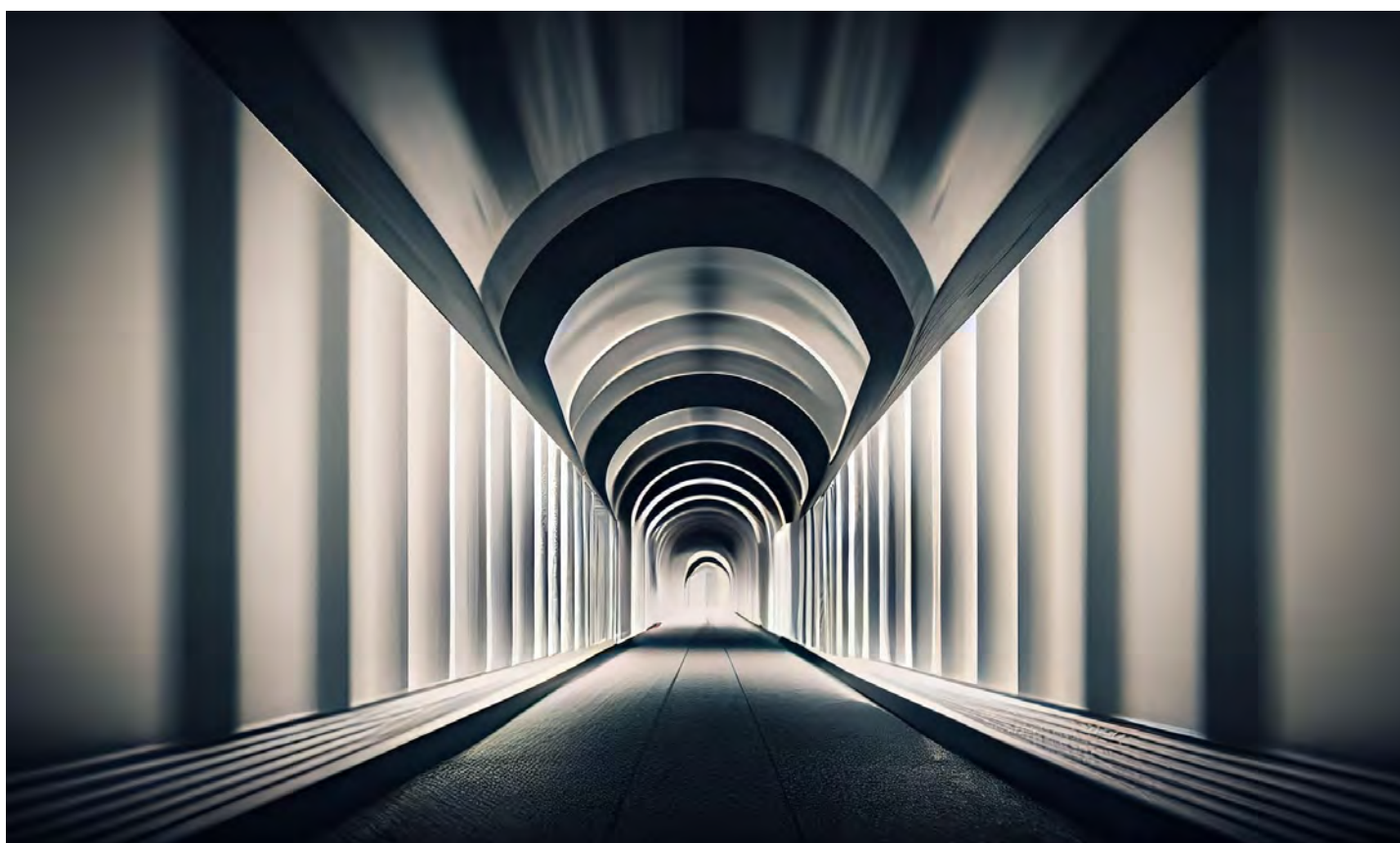
a rendet ember már soha többé, satöbbi, türelmetlenkedett, mert vagy a bogár kapkodott utána ügyetlenül, vagy ő nem merte elég közel engedni hozzá a lábát, mert nem történt semmi, csak állt ott, a törékeny egyensúly miatt egyre magasabbra emelve a szatyrot, mintha jelentkezne, hogy vegyék észre az emberek, pedig semmit sem akart kevésbé, csak találnának már egymásra a bogárral, aztán mehetne mindenki a dolgára, a bogár csinálná azt, amit a bogarak szoktak, ő meg hazamehetne tovább melegíteni vagy lehűteni a húst, mindegy, csak eltávolítani az élet közelségéből, mert ez így nem lesz jó, és akkor kívülről látta magát, valahogy mindenhol és magasabbról, mintha körbeállták volna nála sokkal nagyobb emberek, és az ő szemükön keresztül figyelné a saját szobrát, ahogy ott billeg a bogár felett, ki tudja, mire készülve, és mert a bogarat sem veszi észre mindenki, ezért távolról hülyének nézik, közelebből talán gyilkosnak, és csak ő, a kör közepén, valahol nagyon mélyen, önmagánál is beljebb, egy pici, még a bogárnál is kisebb magként, csak ő tudja, hogy nem akar ártani.

kép | vecteezy.com

Búth Emília

BELÉM KAROL

2024-02-06 | **VERS**

Ha jogomban állna (majd) kérni,
hogy legyen vége, mit tennék?
Udvariasan felállnék, mint
asztal mellől a vendég,
akit meguntak, aki unja,
bár nem lesz még egyszer, s nincs újra.
Kabátomat magam venném
a vállamra – de szeretném,

ha utánam futna valaki,
hogy maradj még, nincs este,
s én a szavakat keresve
mentegetőznék – maradni?
Menni? Csak kérdésre futja...
honnét van erő az útra?

kép | vecteezy.com

Kiss Dániel

LEVETKŐZNI

2024-02-02 | **VERS**

végül ma is éppen olyan voltam
amilyen tegnap még soha többet nem akartam lenni
a nyelvemre is hiába szóltam
ha nem változom majd talán holtan
addig is viseljetek hiszen nektek nem kényelmetlen
én a bőröm egész nap magamhoz cipzározva hordtam

Merkószki Csilla

MAMA SÍR

2024-02-03 | NOVELLA

Későn jöttél! Nagyanyám ért a szíves fogadtatáshoz. Leveszem a novemberi ködtől nyirkos kabátomat, és leülök mellé az ágyra. Azt mondtad, délelőtt jössz! Nagy levegőt veszek, az elsárgult plafonon futó repedést fürkészem. Most sem tudja, milyen napszak van. Felkiált, hogy mindjárt DÉL, és az nem délelőtt! Magyarázkodnék, ő elfordítja a fejét a banánt nyammogó szobatársa felé. De nem látja. Egyik szemére teljesen vak, a másikkal is csak foltokat lát. Csendben várok. Tudom, hogy ilyenkor felesleges minden szó. Hagyom, hogy kipufogja magát. Úgy terveztem, hogy ebédosztásig maradok, ami fél egykor van. Az órát nézem, és a homlokomat

dörzsölgetem. Úgy tűnik, hiába hoztam el a legújabb novellámat. Múlt héten felolvastam neki egy írásomat, akkor örült és büszkén simogatta a kezemet. Ha jobban belegondolok, az elmúlt pár hétben nem csesztetett semmiért. A koszos linóleumon hangyák vonulnak egy kekszmorzsához.

fojtogató

Újra rákezd, hogy korábbra várt, többször elismétli, hogy mindjárt DÉL. Az ágy melletti éjjeliszekrény fiókjában matat, és közben egyre mondogatja, mennyire megbízhatatlan és haszontalan vagyok. A gyomromban a görcs, mint a kelt tészta a szakajtóban, egyre hatalmasabbra dagad. Előkotor a fiókból egy kis fekete dobozt. Óvatosan kinyitja, és beteszi az új hallókészüléket a fülébe. Higgadtan mondom, hogy háromnegyed tizenegy van, és múlt héten ugyanekkor jöttem. Újra elfordul. Kipakolom, amiket hoztam neki: két tepertős pogácsa, egy kefir, egy csomag citromos nápolyi. Leveszem a pulcsimat. Fojtogató a szobában a távhős forráság. Nagyanyám vékony teste szinte elvész a vastag kardigán alatt. A csigolyái apró dudorokként sorakoznak, ahogy egykori kertjében a málnabokrok. Magamban mantrázom, hogy türelmes, elfogadó és megértő vagyok. Aztán rám támad, hogy mi dolgom van vasárnap, miért nem vagyok képes időben menni hozzá, és amúgy is, a múlt héten túl korán mentem, minek mentem olyan korán, nem kellett volna, mert most is akkorra várt. Elismétlem az előbbieket. Továbbra sem figyel rám, csak matat a fülénél. Sípolás jelzi, hogy bekapcsolta a készüléket. Harmadjára is elmondom, hogy háromnegyed tizenegy van, és a múlt héten is pont ekkor értem ide. Hát, ő elhiszi, nem akar vitatkozni. Megkönnyebbültem fújom ki az addig benntartott levegőt.

Megértem, mama, hogy korábbra vártál, és azt is megértem, hogy emiatt csalódott vagy. Bólogat, hát igen, nagyon vártalak, akartam valamit kérdezni, de most nem jut eszembe, pedig annyira meg akartam kérdezni, hogy nem is aludtam reggeli után, nehogy elfelejtsem. Mi volt a reggeli? Végre mosolyog. Kalács és kakaó. A kedvence. Mégsem esett jól, az utolsó pár falat visszajött. Nincs étvágya. Akkor veszem észre az ablakpárkányon sorakozó három kefirt. Napi egy kefir az ő motorja, jutalma és drogja egyben. Három napja nincs jól. Közben a banános néni nyöszörög, igyekszem kizárni. Ahogy az egyre erősödő húgyszagot is. Ő az egyik az ötven lakóból, aki nagyanyámnál idősebb és süketebb. Járnai nem tud. A pelenkáját csak ebéd után cserélik. Szerencsére a másik két szobatársa nincs bent. Nem kérdezem, hol vannak. Nem érdekel más nagyanyja.

Mamának elsorolom, miket hoztam. A pogácsát nem kéri, vigyem haza. A kefirt is. A nápolyi maradhat. Rekedten panaszkodik, hogy megint azt álmodta, eltévedt egy idegen városban. Elege van ebből, hogy sosem jut ki, csak csámborog egyedül a kihalt utcákon, a félelemtől egyre szaporábbak a léptei, már rohan, aztán izzadtan, erős szívdobogással ébred. Most épp Párizsban ragadt. Legutóbb Szentpéterváron. Sosem

járt ezeken a helyeken. Ahogy Barcelonában vagy Berlinben sem, álmában mégis ott kóvályog. Egyszer megkérdeztem, ha nem járt ezekben a városokban, honnan tudja, hogy néznek ki? Hát, olvastam! Mikor a városba költöztem, első utam a könyvtárba vezetett. Egyszerre hat könyvet lehetett kölcsönözni, az pont egy hétre elég olvasnivaló. A legnagyobb baja, hogy már nem lát és nem tud olvasni. Se rejtvényt fejteni. Beszélgetni se tud senkivel, mert itt mindenki hülye és demens.

a holló vájja ki a májad

Vizet kér, minden flakon üres, kimegyek a mosdóba. A folyosón elkap a nővér: mama tegnap sírt, hogy meghalt Attila. Nincs a családban Attila, válaszolom a hátának. Bánt,

hogy faképnél hagyott, beszélgettem volna vele nagyanyám állapotáról. Igaz, anyámat a héten behívta a főnővér, és elpanaszolta, hogy nagyanyám a vacsoraosztó nővérekhez vágta a májkrémes zsemlet, kiabált velük, rohadj meg, és a holló vájja ki a májad. Sajnos, nagyanyám mindig kimondta, amit gondolt, nem kilencvenöt évesen fog megváltozni. Kevés látogatója van. Aki nem halt meg, azt magára haragította. Mikor visszaérek a vízzel, kedves nagymamát találok, ül görnyedten az ágy szélén, a régi időkre emlékezik, mint gyerekkoromban, amikor a diófa árnyékában fejtettük a borsót. Elmeséli, hogy a faluban nekik lett elsőként tévéjük, és a házukban összegyűltek az utcabeliek, együtt nézték az esti filmet. Nagyapád persze utálta ezt, és addig morgott, amíg fokozatosan elmaradoztak a szomszédok. Aztán vett még egy tévét, hogy velem se kelljen osztoznia. Megvan, azt akartam kérdezni, hogy ha mentek síelni, Kassáról hozol nekem egy jó kis pizsamát? Mama, azért nem kell Kassára menni. Milyen pizsamát szeretnél? De ott olyan jó pizsamákat árultak régen, csak a kekec vámosokat kellett kibírni.

Megpróbálom elmagyarázni, hogy nincs se határ, se vámosok, és itthon ugyanazt megvehetjük. Az EU-ban vagyunk, szabadon lehet utazni. Emlékszel, tartottak népszavazást. Áh, ő arra nem emlékszik. Mióta kinyílt a határ, nem is járt külföldön. Hogyhogy nincs határ, akkor mi van ott? Semmi, csak egy tábla, hogy üdv Szlovákiában.

A zsebemben pittyen a telefon. Azonnal nyúlok felé, a nadrágon keresztül egy pillanatra megérintem a mindentudó készüléket, de visszahúzó a kezem. Nem fontos. Mama közben meséli, hogy a rádióban a *Láthatatlan embert* adták hangoskönyvként. Olvastam? Igen, ezer éve. Ő is régen olvasta, és már nem is emlékezett, milyen szép történet, és Gárdonyi milyen csodálatosan írja le Attila temetését. Meg is siratta.

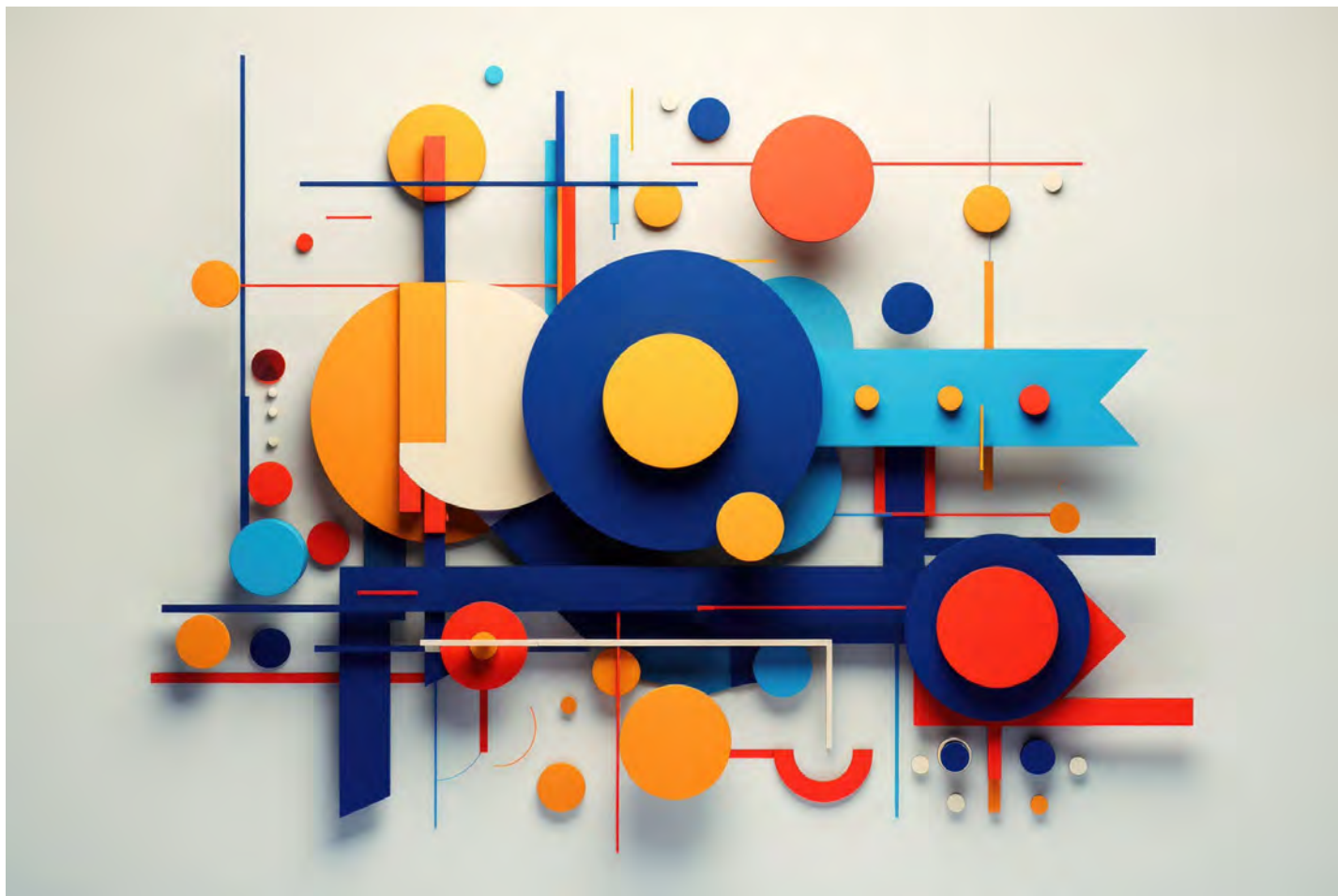
kép | vecteezy.com

Fábián Annamária

CELLÁK, DOBOZOK, LÁDÁK, CSONTHÉJASOK

A BEZÁRTSÁG METAFORÁJA MINT ADAPTÁCIÓELMÉLET ÉS A
ROSENCRANTZ ÉS GUILDENSTERN HALOTT

2024-02-09 | ESSZÉ

„Dánia börtön” – Hamlet híres sora ez Shakespeare darabjában, de kevésbé köztudott talán, kinek és mikor, miért mondja ezeket a szavakat. Rosencrantz és Guildenstern, régi kedves barátai meglátogatják, és nekik ki tudja fejteni (*nekik* tudja kifejteni), hogy

érzi magát hazatérése óta Dániában. Egészen addig tart a komor, de bizalmas csevegés, míg Hamlet meg nem érzi, hogy az udvaroncok nem önszántukból, hanem Claudius parancsára érkeztek az udvarba. Rosencrantz és Guildenstern a *Hamlet*-ben két annyira jelentéktelen figura, hogy nemcsak összekeverhetők és jellem nélküliek, hanem – ahogy az egyébként is hosszú darab előadásai és filmváltozatai között számos példa van rá ^[1] – egyszerűen kihagyhatók, elfelejthetők. Senkik, dupla nullák, jelentéktelen és jellemtelen alakok, akiknek halála csak épp el nem sikkad a halomra ölt királyi család hullái közt. Szinte komikus, ahogy az angol követ a semmiből megjelenik a kardozós-öngyilkos-bosszúálló vérfürdő után, hogy a már rég elfeledett két udvaronc halálhírét közölje: „Iszonyu kép; hát elkéstünk a hírrel Angliából. Süket a fül, mely meghallgatta volna, hogy végrehajtottuk, amit parancsolt: hogy Rosencrantz és Guildenstern halott. Ki fogja megköszönni?” ^[2] – kérdezi a végén talán kissé sértetten (Where should we have our thanks?). A már így is magas halálozási szám tovább emelkedik – mintegy mellékesen – kettővel, sebtében elvágva/elkötve az utolsó hiányzó, laza dramaturgiai szálat is.

az ember végtelen lehetőségei

Mégis, ez a két semmilyen alak Hamlet legegyszerűbb beszélgetőpartnere: nekik fejt ki, milyen paradox létállapotban van, és nekik mondja el a valaha írt egyik legszebb monológot,

^[3] amely a világ pompás voltát és az ember végtelen lehetőségeit és képességeit sorolja fel, hogy azután mindezt saját létállapotára tükrözve átértelmezze a halál és tehetetlenség képeivel. ^[4] Velük dialógusban rajzolódik ki a darab kidolgozott bezártság-metaforarendszere is, Dánia/a világ mint börtöncella, és a dióhéjba zárt végtelen szabadság paradox képei, amelyek az egész hamletti univerzum alapvetéseit adják.

HAMLET [...] Mivel érdemeltétek ki, fiúk, hogy a szerencse ebbe a **börtönbe** küldött benneteket?

GUILDENSTERN **Börtönbe**, fenség?

HAMLET Dánia **börtön**.

ROSENCRANTZ Akkor az egész *világ* az.

HAMLET Pontosan: van benne sok **cella, fogda, zárka**, és Dánia az egyik legrosszabb.

ROSENCRANTZ Szerintünk nem, fenség.

HAMLET Jó, akkor nektek nem az; végül is semmi se jó vagy rossz, csak a *gondolkodásunk* teszi azzá. Nekem **börtön**.

ROSENCRANTZ De akkor a nagyravágyásod miatt az: túl szűk a *fantáziádnak*.

HAMLET Istenem, engem bezárhatnának egy **dióhéj**ba, ott is úgy érezném, hogy a *végtelen királya* vagyok – ha nem volnának rossz álmaim. ^[5]

A pár soros dialógusban hét kifejezés utal a bezártságra, szembeállítva a gondolkodás, a fantázia/szellem, a nagyravágyás, a végtelen fogalmaival. A börtön Shakespeare *Hamlet*-jében nem a fizikai bezártság, hanem a tett és a lehetőség hiányának metaforája lesz. Hamlet sötét helyzetjelentésére reagálnak találóan Rosencrantz szavai, hogy az egész világ börtön (amennyiben Dánia az), majd visszafordítja az egyénre (Hamletre) a metaforát: „’tis too narrow for your mind”, azaz *szűk az elmédnek/agyadnak* ^[6], és ezek a szavak új értelmet nyernek, túlmutatnak önmagukon a huszadik századi filozófia és irodalom ismeretében. Nemcsak az egzisztencialista filozófia alapjait foglalja össze ez a dialógus, de Rosencrantz és Guildenstern „Hamlet-elemzése” megteremti saját végzetét is: hiszen Tom Stoppard ikonikus Shakespeare-adaptációja, a *Rosencrantz és Guildenstern halott* éppen ezt a helyzetet, a világ és az egyén (fizikai és átvitt értelemben vett) bezártságának tehetetlenségét állítja majd középpontba.

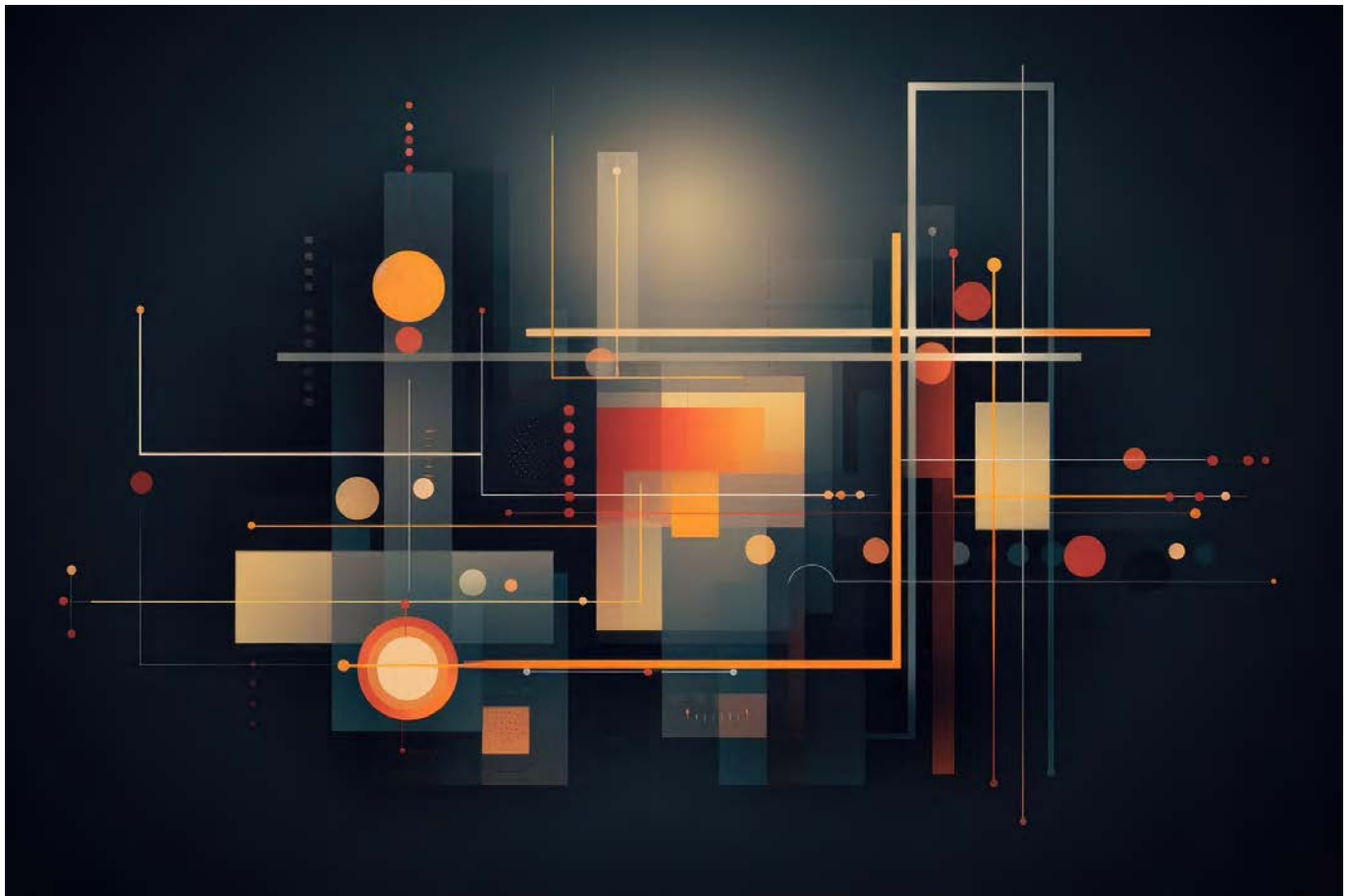
Hamlet már itt tűpontos képet ad a később az egzisztencialista filozófiában is körvonalazódó emberről, akinek a szabadság börtön. Az egzisztencialista filozófia nem kifejezetten a börtön metaforáját használja, de ott is erőteljesen megjelenik a szabad emberi akarat, a szabadság és benne a megkötöttségből és tehetetlenségből fakadó bezártság érzetének és reménytelenségének paradoxona. Hiszen (Jean Paul Sartre szavaival) az ember „szabadságra ítéltetett” [7] – akinek szükségszerű eljutnia az öngyilkosság lehetőségének mérlegeléséhez, a camus-i „Sziszüphosz mítosz nyitómondatának programadó gondolatához” [8] : „csak egyetlen igazán komoly filozófiai kérdés van: az öngyilkosság;” [9] (Hamlet ezzel a kérdéssel közismert monológjában, a „Lenni vagy nem lenni” kezdetűben foglalkozik).

Ahogy Nyusztay Iván fogalmaz az abszurd filozófiájával kapcsolatban, ebben az állapotban „az ember ráébred önnön feleslegességére, tudatosodik benne, hogy minden cél, rendeltetés, pusztá illúzió, az élet taposómalom, a ‘megszokás által elfedett díszletek’ között.” [10] Ez az illuzórikus cél és rendeltetés, a taposómalom, az értelmetlen lét jelenik meg Hamlet monológja(i)ban, de mégsem annyira Hamlet létére vonatkoztatható a tartalmuk, hiszen ő a shakespeare-i dráma és a bosszútragédiák dramaturgiájának lendületével kivár, késleltet, darabot rendez, gyilkol, utazik, szökök, hazatér, párbajozik – és bosszút állva hal meg. [11] Vonatkoztatható viszont a fenti kulcsjelenetben beszélgetőpartnereire, Rosencrantzra és Guildensternre, akik valóban céltalanul, valóban értelem nélkül, néha a „megszokás által elfe(le)dett” karakterként ténferegnek a darabba bezárva – és akik éppen a céltalan lézengés miatt nyerhettek maguknak nagyon is jelentős teret az egzisztencializmus filozófiája és később az abszurd színház felemelkedésével.

nem emlékeznek semmire

Tom Stoppard eredeti tervei szerint a két udvaronc saját(os) darabjában az épp uralkodó angol király, aki beteljesíti Hamlet parancsát, Lear lett volna (s a darab címe *Rosencrantz & Guildenstern Meet King Lear*). De a közismert mű, amit az 1966-os Edinburgh Fringe Festival keretei között mutattak be először óriási sikerrel, már nem tartalmazta Leart, kizárólag a két céltalan-jellegtelen figurára fókuszált, és a *Hamlet* keretei között/megszokott díszletei mögött játszódtott. A darab jellegzetes

abszurd humorának forrása, ahogy Jeremy M. Rosen fogalmaz, éppen az, hogy Stoppard – sok más mellékszereplőről írt adaptációs művel szemben – nem „kerekíti ki”, teszi komplex karakterré a két udvaroncot, mindketten „'lapos' karakterként léteznek tovább, egyedi tulajdonságok, tettek és pszichológiai mélység nélkül,” ^[12] vagy, ahogy P. Müller Péter fogalmaz: „Stoppard nem ad részletes leírást az alakjairól [...], nem teremt – ahogy E. M. Forster osztályozná – 'kerek', plasztikus, körüljárható szereplőket.” ^[13] Ezzel Stoppard technikája azt a huszadik század elején A. C. Bradley által is népszerűvé tett nézőpontot utasítja el, hogy lehetséges a szövegen kívül is motivációkat és karakterjegyeket keresni a shakespeare-i szereplők számára, mintegy valódi emberi lényként elemezni őket, ^[14] de ezzel a gesztussal felerősíti a tényt is, hogy a Shakespeare-szöveg maga határozza meg, milyenek ezek a karakterek, a Shakespeare-szöveg nélkül, vagy *azon kívül* sincs múltjuk, jövőjük. Ahogy Nyusztay fogalmaz, a „stoppardi abszurd az emlékezet kihagyásai révén borítja homályba az okozatiságot”, s az „okozatiság, a logika felfüggesztése” ^[15] így ellehetetleníti a komplex jellemfejlődést, a karakterek motivációinak felfedését, megértését – egyáltalán: létezését. Rosencrantz és Guildenstern nem emlékeznek semmire a *saját* múltjukból, ^[16] teljes homály borítja korábbi létüket, jelenlétük okait és értelmét kizárólag Hamlet (hogy)léte igazolja, a *Hamlet*-be zártak, a szó szoros értelmében olyanok és annyik, mint a *Hamlet*-ben lettek.

Érdekes megfigyelni, hogy noha továbbra sem tekinthetők „komplex” és kifejtett, kifejtett karaktereknek, bizonyos egyértelmű, kifejezetten egyedi megkülönböztető jegyeik lesznek. A *Hamlet*ben az állandó páros jelenlét Rosencrantz és Guildenstern számára szinte komikus egybemosottságot szül, és Stoppardnál ez abszurdá fokozódik: a két udvaronc (és ez általánosságban is igaz a posztmodern és abszurd színházban megjelenített karakterekre) „elmozdíthatatlan, nincs létük a darabon, előadáson kívül, szemben a klasszikus darabok szereplőivel, akik csak időről időre tűnnek fel a színpadon [...] További sajátosságuk a hasonmásokban, párokban, másolatokban történő létezés, megjelenés.” ^[17] Stoppardnál pedig olyannyira párok és hasonmások ők, hogy maguk a karakterek sem tudják biztosan, melyikük kicsoda, és a többi szereplő is állandóan bizonytalan a páros tagjainak identitását illetően. A közönség mégis *egyértelműen* meg tudja őket különböztetni; ^[18] Rosencrantz naivabb, kevésbé tépelődik azon, honnan hová és miért mozog a léte, s amikor mégis, akkor érvelése inkább komikus; míg Guildenstern filozofikus alkat, a kétség gyötri, és

nem tud napirendre térni az identitásuk elvesztése, egybemosása, a motiváció hiánya, a homályos (nem létező) múlt, az értelmetlen jelen és a céltalan, *halott* jövő felett. [19]

Az adaptáció a bezártságot nem csupán a karakterek valódi fejlődésképtelenségével, egybemosásával érezteti, hanem a szöveg struktúrája is reflektál erre a tehetetlenségre, a szöveg maga ráerősít saját adaptáció voltára. Folytonosan szembesíti az olvasót/nézőt, hogyan is viszonyul (a karakterek egyértelműbb küszködése közben) a *szöveg maga* ahhoz a tényhez, hogy szinte kizárólag egy Shakespeare *Hamlet*jétől terhelt, életfogytiglan belezárt létállapotban értelmezhető. A darab számos pontján találkozunk olyan kétértelmű megnyilvánulásokkal, amelyek nem csupán a két karakter egzisztencialista nyomorára és elveszettségére utalnak, hanem értelmezhetők a szöveg adaptációs technikájának megfajtájaként is.

határtalanul gazdag

Kérdés persze az is, hogy egyáltalán nevezhető-e adaptációnak Stoppard műve, hiszen – ahogyan ezt korai adaptációelméleti művekben többen is kifejtik [20] – mivel nem *változtatja meg* a

Hamletet, annak szövege a szó szoros értelmében „érintetlen” marad, ezért nem lehet egy lapon említeni, mondjuk, Heiner Müller *Hamletmaschine*-jével, vagy Nahum Tate *Lear királyával*. [21] Az adaptációelmélet azóta természetesen olyan intenzív változáson és fejlődésen ment át, hogy ma már egy ilyen érvelés gyenge lábakon áll. Hiszen az *adaptáció* szó, ahogy Fischlin és Fortier 2000-ben megfogalmazta, [22] talán még mindig a legalkalmasabb ennek a határtalanul gazdag, óriási irodalmi/kulturális felületnek a lefedésére, a monumentalitásnak minden előnyével és hátrányával: szinte bármire rásüthető, hogy adaptáció, akár a véletlen egybeesésre vagy az öntudatlan megidézésre éppúgy, mint a legtudatosabb és legaprólékosabb adaptációs írói tevékenységek eredményére. Adaptáció lehet kép, hang, film, bármilyen médiumban született alkotás, és lehetetlen számba venni, hányféle típusa létezik. Sujata Iyengar *Shakespeare and Adaptation Theory* című könyvében, [23] amely az Arden Shakespeare sorozat egyik darabja, az adaptációelmélet és Shakespeare kapcsolatát az évek során az adaptációtípusok felfejtésére használt kiterjedt metafora-háló elemzésével közelíti meg. Fejezetei között szerepelnek a növény- és

természetmetaforák (a hajtás, az ág, a gén, a rizóma), családmetaforák (rokonok, származékok, hűség), és sok más mellett még a baleset, az eltulajdonítás vagy az utazás/mozgás metaforái például. Ezeken a megközelítéseken keresztül számos adaptáció típust vizsgál, ám a *Rosencrantz és Guildenstern halott* és a *Hamlet* speciális viszonyára nem találtam a metaforagyűjteményben megfelelő fejezetet, megközelítést, nem is említi a könyvben ezt az ikonikusnak is mondható adaptációt.

[24] De eljátszva Iyengar termékeny elképzelésével, ötletes módszertanával talán a „Tárolók: cellák, dobozok, ládák, csonthéjasok” metafora-háló lehetne annak a képzelt fejezetnek a címe, ahová belesimulhatna Stoppard műve is.

A darab „önértelmezése” is arra mutat, hogy nem szabadon folyik, nem szabadon alakul a szöveg, hanem függésben van egy fölötte álló, vagy inkább: őt tartalmazó, kanonizált, „hatalommal bíró”, nála „nagyobb” szövegdobozzal. Komplex metasínházi utalásrendszert találunk ugyanis a darabban, amely alátámasztja, hogy mintegy a szöveg öntudata, öndefiníciója, hogy átírat, hogy léte függ egy forrásszövegtől, ebbe a

forrásszövegbe *bezárva* értelmezhető csupán, és meggyőződésem, hogy ezek az utalások – a karakterek jellemrajzát kiegészítve – értelmezhetők egyértelműen az adaptációs mód és technika (a forrásszövegbe zárás) tudatos leírásaként is.

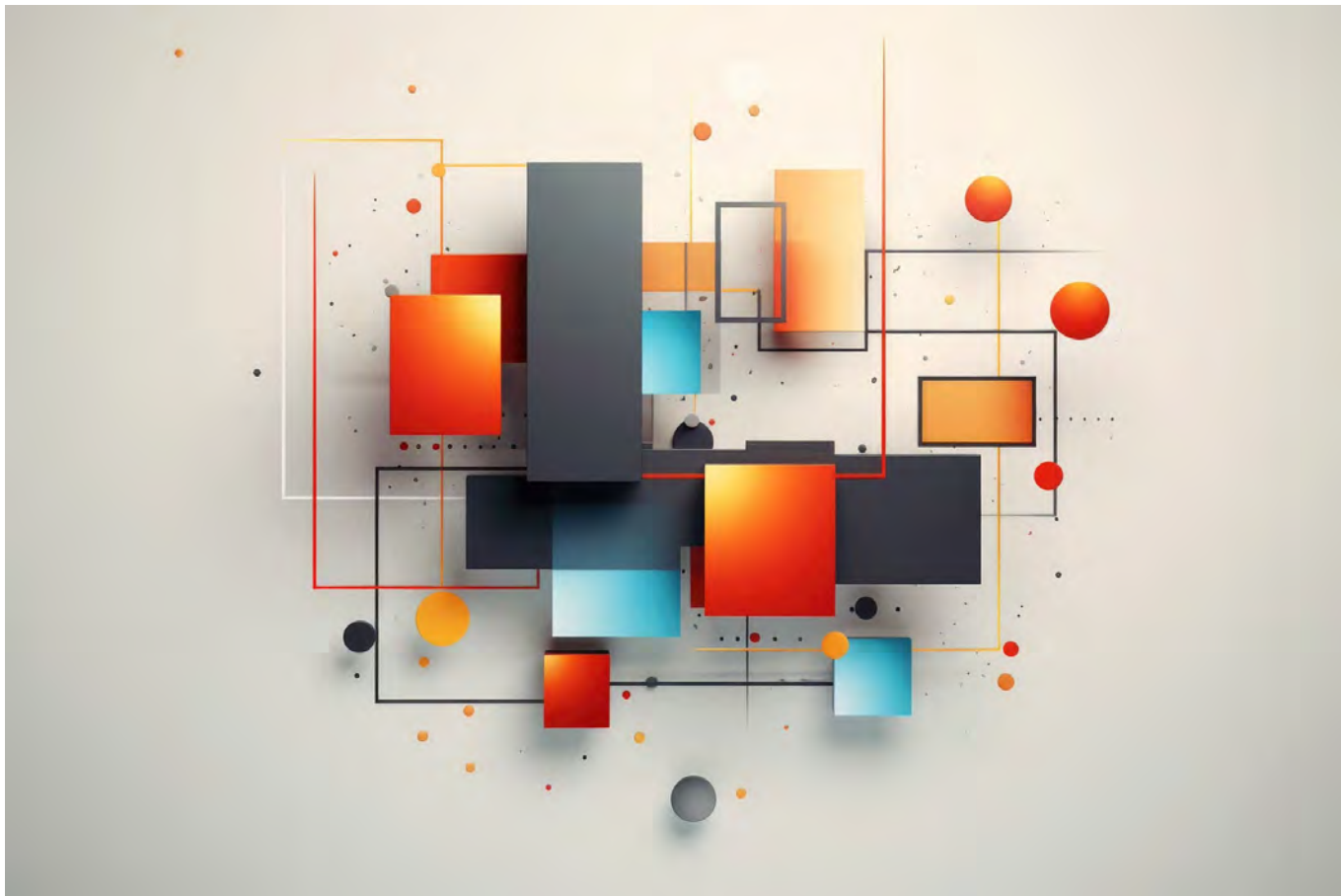
nincs céljuk

A darab legelején a két főszereplő *úton van a Hamletbe*, és saját eredőjük és céljuk definiálásával küszködnek, amikor Guildenstern már megfogalmazza, hogy hiába mennek valami felé, mégis *szinte a semmiből, a nulláról* (from scratch) kell indulniuk – és nincs céljuk.

ROSENCRANTZ: (*Előrelép.*) Merre is...? (*megfordul*) Merről is...?

GUILDENSTERN: Gyakorlatilag a semmiből... Egy ébredés, egy férfi a nyergén állva döngeti a zsallut az ablakon, a nevünket kiáltják egy hajnalon, egy üzenet, egy idézés... Fej-vagy-írásban új rekord. Nem azért választottak... hogy csak úgy otthagyanak valahol... szabadjára engedve, hogy a saját utunkat járjuk... Jogunk van valami iránymutatáshoz... én legalábbis úgy gondoltam... [25]

A megjelenésük után nem sokkal tehát már olyan világban találják magukat, ahová *bevezető* és ahonnan *kivezető* út sem definiálódik, és ez éppúgy utalhat a szöveg természetére, mint a két karakterére: azok a szövegrészek, amik nem a *Hamlet*tal kapcsolódó jelenetek, vákuumszerű térbe és időbe zárva jelennek meg, azért vannak, hogy „csak úgy otthagyva” (ne) érvényesüljenek. Az iránymutatás az angolban egy szójátékkal a szöveg címére is utal (we are *entitled* to some direction, I would have thought), amivel megint ez a kissé parodisztikus önreflexív predetermináltság jelenik meg, hiszen nemcsak, *valami irány*, de a Shakespeare-szövegdoboz által pontosan meghatározott *vég/zet* (a halál) is benne van már a darab címében (title). Ahogy P. Müller Péter fogalmaz, „az udvaronc páros kétféle értelemben is halott, egyrészt a *kölcsönvett shakespeare-i cselekmény* szerint, másrészt fiktív, *szövegközi* voltuk alapján, mint akiknek a ‘sorsa’ már meg van (lett) írva.” [26] És erre a kettős végzetre erősít rá a szöveg maga is, a számos önreflexív, öndefiniáló utalással és szójátékkal.

Ugyanilyen önreflexió található Guildenstern egy másik elmélkedésében, amikor a pénzdobálás során rendre *fejek hullanak* (mintegy a jövőt is előre vetítve miközben a valószínűség és más természeti törvények ásódnak alá):

GUILDENSTERN: A feszültség felépítésének is megvan a maga művészete ^[27] ugyan ez a helyes kifejezés. [...] Bizonytalanabb ember ilyen esetben indíttatva érezné magát hogy felülvizsgálja a hitét, ha másban nem, legalább a valószínűség törvényében. (8)

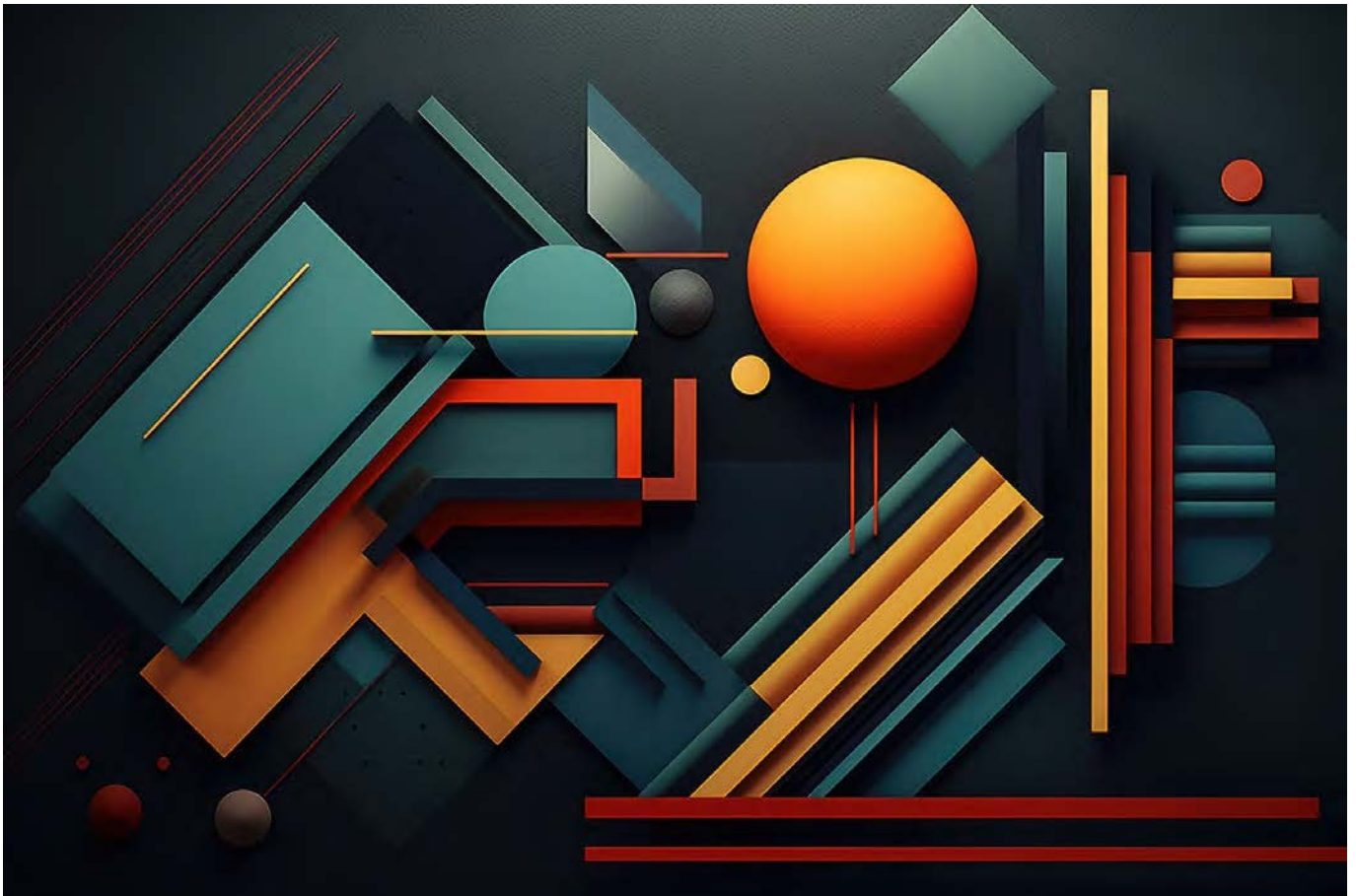
Ez a szakasz mint egy manifesto is olvasható, amit a darab kijelöl a maga számára, hiszen a *semmiből* épít *nem létező* feszültséget (suspense) ez a művészet, merthogy a *Hamlet*tal való kapcsolódás folytán mindenféle drámai feszültség *nélkül* állunk neki ennek a darabnak, ami már a címében lelövi a poént: tudjuk, mi fog történni, tudjuk hogyan – mégis a tébláboló karakterek („bizonytalanabb emberek”) nem oldódó feszültségeinek művészi megvalósulását látjuk.

bezártság-metaforacsokor

A darabban nem jellemzőek a hosszabb monológok, de mindkét címszereplőnek van egy-egy jelentősebb gondolatfolyama, és érdekes módon ezek is értelmezhetők

kísérletekként nem csupán a karakterek, hanem a dráma adaptációs technikájának definiálására is, és mindkét részlet erőteljesen épít a bezártság-metaforacsokor alkalmazására. Guildenstern a *hajó* képével szemlélteti a bezárt szabadság paradoxonát:

GUILDENSTERN: [...] én is nagyon szeretem a hajókat. Szeretem, ahogy össze vannak állítva. Nem kell törődnöd azzal, hogy merre menj, vagy hogy egyáltalában menj-e valahova – ez a kérdés föl se merül, hiszen hajón vagy, ugyebár? Olyan a hajó, mint a ház a bújócska játékban... Azt hiszem, életem nagy részét szívesen tölteném hajón.... Az ember szabad a hajón. Egy darabig. Viszonylag. [...] Az ember szabadon mozoghat, beszélhet, rögtönözhet, és mégis. Nem engedtek bennünket szabadjára. (96)

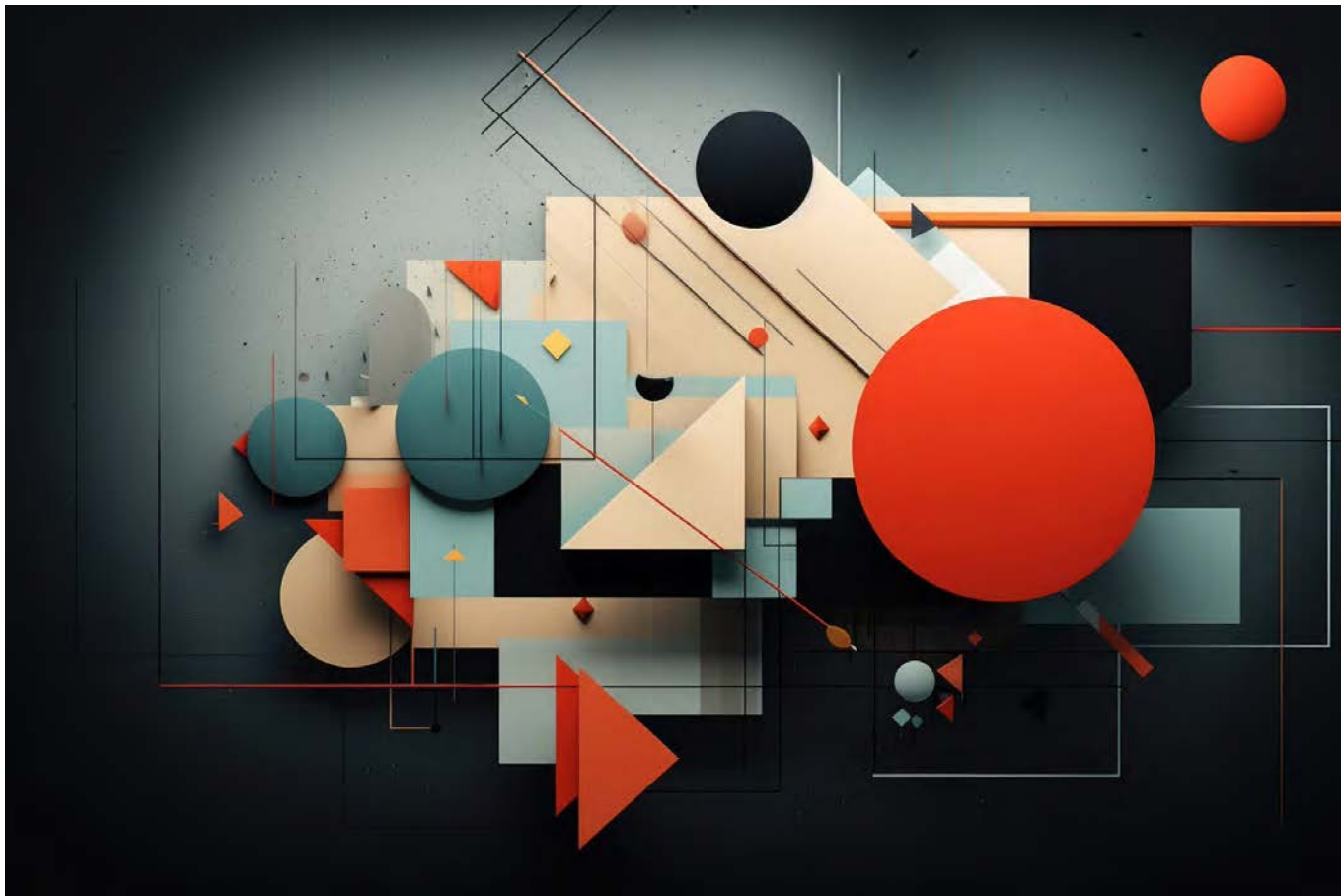
A hajó és az abban élvezett gondtalan szabadság illúziója egyértelműen utal nem csupán Guildenstern és Rosencrantz helyzetére (a hajón megállíthatatlanul sodródnak a végzetük, haláluk felé, és a hajón belül bármerre is mennek, bármit is csinálnak, a végállomást nem tudják befolyásolni), de a szöveg természetére is: a *Hamlet* szövege a hajó, amelyben a *Rosencrantz és Guildenstern halott* mozog, amelytől elkülönül ugyan, de ugyanakkor a saját végkifejletét éppen a szövegbezártsága miatt nem tudja befolyásolni.

Még plasztikusabb Rosencrantz doboz-monológja, ami egyértelműen párhuzamba állítható a hamleti lét-és-nemlét kérdését feszegető monológgal is.

ROSENCRANTZ: Megfordult már a fejedben az a gondolat, hogy de facto halott vagy, és fekszel egy ládában, aminek fedele is van?

GUILDENSTERN: Nem.

ROSENCRANTZ: Nekem sem, ami azt illeti... Butaság, ha az ember ilyesmivel rontja a kedvét. Úgy értem, hogy az ember *élve* képzeletben magát a ládába, és elfelejti figyelembe venni azt a tényt, hogy már *halott*... Ami lényeges különbség, ugye? Úgy értem, nem *tudnád* hogy benne vagy a ládában. Olyan lehet csak, mintha aludnál egy ládában. Nem mintha én szeretnék egy ládában aludni, képzelheted, még hozzá a levegő nélkül – felébredsz arra hogy halott vagy, már így kezdődik és akkor hol vagy? Eltekintve attól, hogy egy ládában... Mert tehetetlen vagy, nem? Így begyömöszölve egy ládába, úgy értem, hogy benne is maradsz örökké. Még ha figyelembe vesszük is azt a tényt, hogy halott vagy, ez akkor sem kellemes gondolat. *Különösen*, ha csakugyan halott vagy... Kérdezd csak meg önmagadat, ha én egyenesen megkérdeznék: ha most én téged belegyömöszöllek egy ládába, mi szeretnél lenni, eleven vagy halott? Természetesen az életet választanád. Még mindig jobb egy ládában élni, mint sehogyan sem élni. Feltételezem. Legalább volna még valami esélyed. Ott feküdnél, és azt gondolhatnád, legalább nem vagyok még halott. Egy perc múlva jöhet valaki, megverheti a fedelet, és azt mondja, hogy jöjtek elő. „Hallja, maga hogyishívják! Jöjjen elő onnan!” ... Az örökkévalóság szörnyű gondolat. Úgy értem, mikor lesz vége? (65)

Rosencrantz monológja szintén egyszerre utal a karakterek szorult – bénult – helyzetére, mozgásterük és döntési lehetőségeik behatároltságára, tehetetlenségére. Visszautal a már idézett Guildenstern sorokra, a hiányzó múltra és kezdetekre is, és a számukra hirtelen és váratlan változást hozó eseményfolyamra is, ^[28] amiből többé nincs hatalmuk kikeveredni, hiszen *halottak a kezdetektől fogva*. Ugyanakkor ezek a sorok is „metaanalízis”-szerűen utalnak a szöveg természetére is, hiszen a láda értelmezhető megint a *történet* szállítója, konténereként is: még mindig jobb egy ládában (a *Hamlet*ben) létezni, a *Hamlet*ben olvasatot, értelmezést nyerni, mint *nem létezni*. A kétségbeesett „hallja, maga hogyishívják! Jöjjön elő onnan” kiáltás pedig játékosan beleírja a szerzőt és a mindenkori olvasót is az elemzésbe: a *valaki*, aki jön, és *előhívja* a dobozból a bezártakat (karaktereket és történeteket egyaránt).

**a létezés végtelen
szabadsága**

*A Hamlet és a Rosencrantz és
Guildenstern halott* tehát izgalmas
adaptációtípust alapoz meg és visz
tökélyre: *beleírja, bezárja* magát a

darab a klasszikusba, a *Hamlet* nélkül nem tud értelmet nyerni – és nem is akar. A *Hamlet* a börtöne (cellája, doboza, dióhéja...) – ahol a bezártság és függés által mégis *a létezés végtelen szabadságát* prezentálja, hiszen a dobozt a *tartalma* éppúgy meghatározza, mint a doboz a tartalmát: ha halott van benne, koporsó; ha élő, akkor rejtekhely? menedék? varázsdoboz? Ahogy a két karakter is az egzisztencialista paradoxont testesíti meg azzal, hogy egyszerre rabok és szabadok, illetve élők és holtak, maga a szöveg is ezt a kettősséget, a függés/bezártság és a függetlenség/önállóság/szabadság kettősségét hozza létre. Az adaptáció megszületése és létezése az adaptált darabnak köszönhető, de létrejöttével újradefiniálja, átértelmezi, más nézőpontból láttatja/olvastatja az adaptált művet is. Tehát nemcsak élőködik, hanem egyúttal éltet is – mint ahogy valamennyi adaptáció teszi, függetlenül attól, éppen hogyan igyekszünk definícióra (biztonságra?) törekedve „belegyömöszölni” egy szöveget bármiféle típusba vagy kategóriába.

1. A legalapvetőbb persze Laurence Olivier 1948-as filmalkotása, amelyből a szerepeket az idő feszsége miatt (egy 5 másodperces jelenetet kivéve) kivágták. L. erről bővebben Olivier, Laurence. 1986. *On Acting*. Simon and Schuster, New York: 11–12. ↑
2. Nádasdy Ádám fordítása. A *Hamlet*ből származó részleteket (ha másképp nem jelzem) az ő fordításból idézem: Shakespeare: *Hamlet*. Nádasdy Ádám fordítása. Magvető, Budapest, 2019. ↑
3. „Az utóbbi időben...” (Aranyánál „Én egy idő óta...”) kezdetű monológot; II. 2. ↑
4. A monológban kopár hegyfok lesz a „remek alkotmány” föld, bűzhödt és fojtogató gőzök keveréke a „pompás sátor” levegő, a humanista embereszményre rímelő „remekmű” ember pedig csupán por. ↑
5. Vastag és dőlt kiemelés tőlem. ↑
6. *mind*: Aranyánál „szellem”; Nádasdynál „fantázia”; a „mind” szó szerintem itt visszaadhatatlan, mert sok jelentése közül Hamlet a fizikai *agyra* is asszociál, amikor a dió-metaforát használja, a dióformán koponyacsontba zárt agy képével játszva szövi tovább a börtön-metaforarendszert. ↑
7. V.ö. Jean Paul Sartre: „Az egzisztencializmus humanizmus”. In: Köpeczi B. (szerk.): *Az egzisztencializmus*. Gondolat, Budapest, 1972. ↑
8. Nyusztay Iván: *Az önazonosság alakváltozásai az abszurd drámában*. L'Harmattan, Budapest, 2010: 31. ↑
9. Albert Camus: „Sziszüphosz mítosza”. In: *Válogatott esszék, tanulmányok*. Szerk.: Réz Pál, Magvető, Budapest, 1990: 195. Vargyas Zoltán fordítása. ↑
10. Nyusztay i. m.: 32., a szövegrészletben Camus-től idéz. ↑
11. Hogy mennyire sikerül valójában ez a bosszúállás, vagy mennyire illuzórikus és értelmetlen végül ez az akciót motiváló cél, rendeltetés, azaz a bosszú maga, az természetesen vitatható: hiszen végül Claudius megöli ugyan Hamlet, de a teljes királyi család és udvar pusztulása mégsem egyértelmű sikerként, a nemes cél érdekében hozott értelmes áldozatként könyvelhető el. ↑

12. Jeremy M. Rosen: „Minor Characters Have Their Day: The Imaginary and Actual Politics of a Contemporary Genre.” In: *Contemporary Literature*. Vol. 54, No. 1., University of Wisconsin Press: 152. ↑
13. P. Müller Péter: *A test reprezentációja Tom Stoppard drámáiban*. Jelenkor 2003/6: 627. ↑
14. Rosen utal ezzel kapcsolatban L. C. Knight esszéjére, a „How Many Children Had Lady Macbeth” (1933) címűre, amelyben A. C. Bradley híres karakteranalíziseit kritizálja, ami többek között elemzi a *Macbeth* nőalakját is ezzel a módszerrel (*Shakespearean Tragedy*, először megjelent 1904-ben). A korábban itt a Ligetben már tárgyalt **prequel-adaptációk**, Gordon Bottomley *Gruach* című drámája és a Cowden Clarke által jegyzett *The Thane's Daughter* szintén „élő” karakterekben gondolkodnak, akiknek Shakespeare-n kívül is van múltjuk, motivációik. ↑
15. Nyusztay i. m.: 172. ↑
16. L. pl.: GUIL Mi az első dolog, ami eszedbe jut? ROS No, várj csak... Úgy érted, az első dolog, amire emlékszel? GUIL Nem – az első dolog, amire visszaemlékszel. ROS Ja. (Szünet) Nem, nem lehet, kiment a fejemből. Régen volt. GUIL (türelmesen, de élesen) Nem érted, mit akarok. Mi az első dolog – mindazok után, amiket elfelejtettél? ROS Értem. (Szünet) Elfelejtettem, hogy mit kérdeztél. (4) ↑
17. P. Müller Péter i. m.: 627. ↑
18. Erre játszik rá az is, hogy filmen és színpadi adaptációban egyaránt általában markánsan különböznek egymástól külső jegyeiket illetően is: l. pl. az ismert 1990-es filmadaptáció Gary Oldman (Rosencrantz) és Tim Roth (Guildenstern) szereplésével; vagy a londoni National Theatre *50 Years on Stage* előadásának jelenetében Benedict Cumberbatch (Rosencrantz) angol színész és Kobna Holdbrook Smith (Guildenstern) ghánai származású brit színész kettőse zseniálisan működött. ↑
19. A karakterek alapvető *másságáról* és egzisztenciális beállítottságáról érzékletesen ír hosszabban Helene Keyssar-Franke: „The Strategy of *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead*” in: *Educational Theatre Journal*, Vol. 27, No. 1, 1975: 87. <https://www.jstor.org/stable/3206344> ↑
20. Lásd. pl. Ruby Cohn *Modern Shakespeare Offshoots*. Princeton UP, New Jersey, 1976: 217., ahol a darab „szellemes kommentár inkább, mint színházi feltárása [akár a *Hamlet*nek, akár a *Godot*ra várva c. darabnak]”; vagy még később, l. erről C. J. Gianakaris: „Stoppard's Adaptations of Shakespeare: *Dogg's Hamlet*, *Cahoot's Macbeth*”. In: *Comparative Drama*, Vol. 18, No. 3., 1984: 224., ahol a szerző azt fejtegeti, hogy – mivel Stoppard sosem „szándékozta” (intended) újraértelmezni a *Hamlet*et, vagy akár „világosabbá tenni vagy gazdagítani” (clarify or enrich) a *Hamlet* értelmezési lehetőségeit a darabja által, ezért nem helyénvaló (appropriate) az adaptáció megnevezés a *Rosencrantz és Guildenstern halott* esetében. ↑
21. Ez utóbbiról részletesebben is volt már szó a *Liget*ben: <https://ligetmuhely.com/liget/fabian-annamaria-a-megszeliditett-leviatan/> ↑
22. Daniel Fischlin, Mark Fortier: *Adaptations of Shakespeare*. Routledge, London, New York, 2000: 3. ↑
23. Sujate Iyengar: *Shakespeare and Adaptation Theory*. Arden, London and New York, 2023. ↑
24. Ezt nem kudarcnak tekintem, és nem is bizonyítéknak arra, hogy talán akkor itt mégsem adaptációval van dolgunk, épp ellenkezőleg: azt igazolja, hogy *nincsen határa* annak, hányféleképpen láthatjuk és értelmezhetjük az adaptáció fogalmát és megnyilvánulásait, és talán épp ez a tapogatódzás, fluktuáció és labilitás adja a definíciókeresés valódi izgalmát. ↑
25. A legtöbbször Vas István fordítását használom (az oldalszámok az idézetek után a következő kiadásra vonatkoznak: Tom Stoppard: *Drámák*. Európa kiadó, 2002.), de ezt a szakaszt saját fordításomban közlöm, mert pontosabb, szövegközelibb fordításra volt szükségem az értelmezéshez. Vasé így hangzik: „Lényegében, ha a kiinduló pontnál kezdjük... Egy ébredés, egy ember felemelkedve a nyeregben amint megveri az ablaktáblát, egy bizonyos hajnalán kiáltják a nevünket, egy üzenet, egy megidézés, új rekord a „fej vagy írásban”; elvégre nem azért szedtek elő hogy egyszerűen faképnél hagyjanak szélnek eresztve, hogy egyedül találjuk meg az utat, jogunk van valami eligazítást ahhoz legalábbis úgy gondolnám.” (16) ↑
26. P. Müller Péter i. m.: 629. Az én kiemelésem. ↑
27. Angolul: „there is an art in the building up of suspense” ↑

28. Angolul: „You’d wake up dead for a start, and then where would you be”: ez is egy szójátékos, kétértelmű utalás, hiszen a „start” szó használata felriadásra is utalhat (wake up *with* a start), de itt egyértelműen a kezdet szót is be akarja emelni a szövegbe. ↑

kép | vecteezy.com

Vörös István

AZ EGYETEMSZIGET 5.

2024-02-20 | **VERS, VERSCIKLUS**

60

ÁTOKKEDVELŐK

Lopni ma, lopni ma könnyű: csak felidézed az átkot,
csak felidézed, hogy mind, ami volt, mért fogy.
Mért fogy a, mért fogy a higgadt élni tudás körülöttünk,
honnan az ostobaság átformálta világ?
Mért lehet tenni a rosszat, hogyha a rossz ma a jó is?
Akkor most mi a jó? Honnan a hőben a hó?
Hol van a jóízű élet, hogyha az év ehetetlen?
Épp ez az átok a szép! Fűti a tarka mesét.

61

SZÓKRATÉSZ-KÖZELI HANGULATBAN

Vajda Mihály emlékének

Az öregedő tanárnak volt
egy nála harminc évvel idősebb
barátja, aki hogyan, hogyan nem,
egyáltalán nem tudott öregedni,
nem ment ki a divatból, pedig
az se zavarta volna, ha megy,
a divatból-kimenő-lét tudora
és ironikus elemzője volt.
Amikor a konzult
császár váltotta föl, az
iróniában-való-lét elemzését
bűnnek nyilvánította egy
hivatalosan kinevezett gondolat-tűzoltó
csapat. Poroltóval rohantak
a könyvtárba, falhoz állították
a könyveket, kiterelték a tengerpartra,
hogy hallgassák a hullámverést.
Az öregedő tanár 88 éves barátja

leült a közelben, a vizet nézve
Szókratész-közeli hangulatba
került, pedig senki nem vitatkozott
vele, és ő azt kezdte firtatni,
hogy vele hallgatnak-e, meg-
hallgatják, esetleg elhallgattatják,
és hogy miért tennék bármelyiket is.

ÖREGEVŐ CÁPÁK

Akkor értesült róla, hogy felszámolják
 a barbarisztikai intézetet, amikor épp
 hajóval tartottak egy nyári szállás
 felé. Összefutott a főbarbárral,
 ennek a kétes intézménynek
 az állítólagos vezetőjével, aki
 végső soron a főnökének számított.
 Ma már nem emlékszik, melyik
 kisvárosban kötöttek ki,
 kiugrott a partra, hogy sült rákot
 meg fűgét vegyen, és szembe jött
 a titokzatosságkedvelő férfi, senki
 által nem ismert germán nyelv
 szakértője. Gyakran ugratták,
 hogy az egész nyelvet ő meg
 Tacitus találták ki. Illetve a történész
 a népet, ő meg a nyelvet. De egy nyelvet
 nem lehet csak úgy kitalálni. Egy népet
 csak-csak.

Azért jó volt együtt dolgozni! – sóhajtott
 képzelt főnöke. Jó volt? – hűledezett
 az épp akkor öregedni kezdő
 tanár, kezében szétlapult
 egy szem füge, cukros lé
 csöpögött a homokba, mint
 egy eltévedt esőcsepp. Az öregedés
 úgy érkezett meg, mint a part menti
 szellő, de erősödött, korbácsolni kezdte
 a tengert, apró vitorlásukat
 a rakparthoz csapkodta, egy fa

kidőlt a Hermész-szentély mellett,
öregévő cápák köröztek
a vízben.

63

EMLÉKPRÉS

Az öregedő tudós azon
tűnődött, hogyan tudná egyben
tartani mindazt, ami ő,
az emlékeit, hogyan foghatná
csokorba, mintha levágott
hajból próbálna virágot

formálni, hogyan tömöríthetné
egybe, hogy összeálljon
valami műemberré, nem
szoborrá, mert az nem él,
hanem mondjuk szőlőből
és fügéből préselve,
de anélkül, hogy az édes lé
elszökhessen, inkább tapadjon
össze, sűrítse valamivé,
ami még a halál után is együtt
marad, úgyis ez volna ő,
mindaz, amit elért vagy megélt,
és itt ragadt az emlékeiben,
vagy épp kiesett onnan, de most
a préselés miatt az alig látható
szálak visszahúzzák a feledésből,
mindezt ilyen módon megtartani és
eggyé formálni, aztán jöhet
az örökkévalóság, ami így talán
megélhető.

64

NAGYHANG

Le kell állni ezzel a dumával.
Minden dumával le kell állni,
gondolta az öregedő tanár,
már fél órája ki nem fogyott
a szóból, és a szava tele volt
lázadással, amikor a lázadás
egyre kevésbé volt kedvelt
vagy megengedett, de hát, fejtegette
épp az a lázadás lényege, hogy nem
engedélyhez kötött, sokkal inkább

az engedély hiánya kényszeríti ki.
Az engedélyezett lázadás korában
nincs miért lázadni. Amikor tiltják,
megteremtik. A lázadás a tiltás
árnyéka.

A tiltás se ostobaság mindig,
bizonyos tetteket lehet és kell
tiltani, bizonyos szavakat nem lehet
és tilos tiltani. Amikor a tiltott
szavakat üldözik, a tiltott tetteket
engedélyezik.

Amit nem kell tiltani, nem lehet
engedélyezni. Amit tiltani kell,
azt sem.

Ha semmit nem lehet engedélyezni,
akkor minden tilos, bonyolódott
bele az öregedő tanár.

Le kell állni ezzel a dumával.
Minden dumával le kell állni,
gondolta, de beszélt tovább.

65

ALIRAT

Áthajózni a Földközi-tengeren,
a Tenger-körüli-föld túlfelére.
Egy mindennél nagyobb folyó
és egy mindennél kisebb óceán.
A folyó a térkép széléről jön.

A tenger a semmit takarja.
Mint egy papirusz, amire
múmiát rajzoltak.
A múmián korona. A korona
belső felén felirat –
a papirusz alatt
semmi sincs.

De bármit olvastok, ott van alatta.

ZENEVESZTÉS

A zenészek a zenészek,
 az életed zenészei!
 Nők, akik kóruddá állnak
 össze, és rólad énekelnek.
 Egy dallam benned ismer
 magára, és gyorsan véget ér.
 Gitárrecsegés. Zongora
 kalapácsütései. A közeli
 kőfaragó műhely.
 Kőoszlop-kalapálás szinkópái,
 szoborfaragás hajlításai.
 Egy kasztrált férfi éneke,
 itt-ott hamis hangok,
 a basszus bosszankodása,
 hárfafutamok, ahogy a sors húrjait
 az anti-sors keze pengeti.
 Az összefüggések áttetsző
 bélhúrjai, vékony, éles acélszállai,
 melyek kettévágnak bármit,
 aminek az útja arra vezet.
 Kottafüzet kézzel írott hangjegyekkel,
 javítás javítás hátán, áthúzások,
 átragasztások. Hangnem váltás,
 hangigen tagadás, hangtalán
 magabiztossága.
 Induló. Galopp. Altató, evéshimnusz
 és szerenád. Gondolkodászene.
 Öblös testű hegedűk, kiszáradt tökök
 üregei fölé futó véletlen szálak.
 Egy ceruzát használ sz vonónak,

néha bátortalanul megáll.
A közönség behunyt szemmel hallgat.
Nézed őket. Micsoda párbaj. Ki
alszik el előbb?

67

JÓSLÁSTAN ALAPFOKON

Az, hogy a jövőről
senki nem mer beszélni –
gyávaság.
Az, hogy a gyávaságról
senki nem mer beszélni –

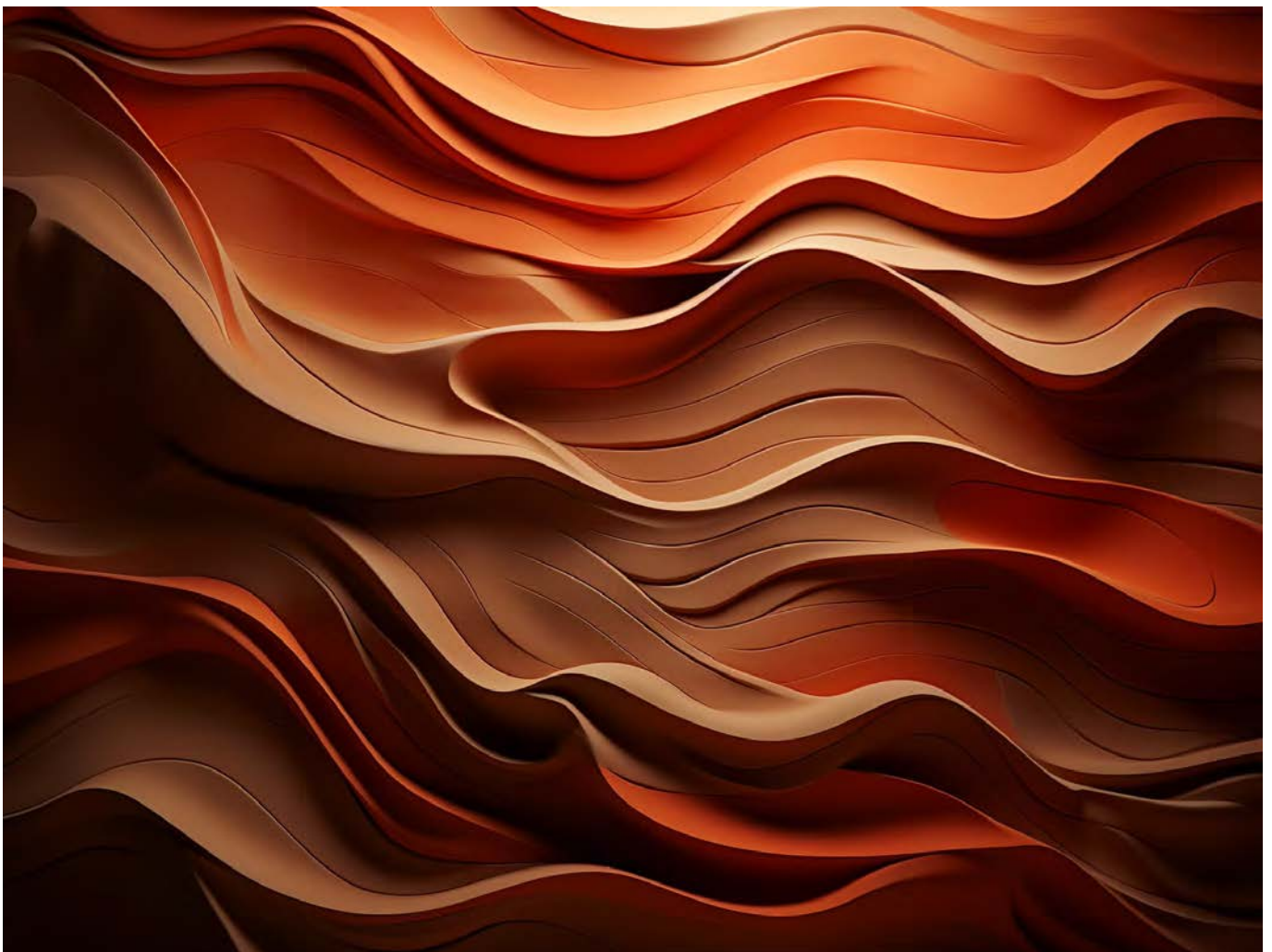
ostobaság.

Az, hogy az ostobaságról
senki nem mer beszélni –
múltszépítés.

Az, hogy a múltszépítésről
senki nem mer beszélni –
jövőtagadás.

Az, hogy a jövőről
senki nem tud beszélni –
tudatlanság.

Az, hogy a tudatlanságról
senki nem tud beszélni,
ugyanolyan, mint amikor
mindenki a tudásról beszél.

MEGTORPANÁS

Az öregedő tanár
azt hitte, hogy még érdekes,
de beszéde közben összerosolyogtak,
hallgatását nem hallgatták.
Észrevette, hogy másra figyelnek,
mikor fontos titkokat oszt meg.
A fontosság máshová húzódott.
Mint egy búrát, leemelték
a titkot pár dologról, besütött
rájuk a közöny neonfénye,
és az ehhez kapcsolt tudás
áltudássá egyszerűsödött,
egyszerűséggé tudatosult.
Áltudatosult. Utótudat és
utóokosság lett abból,
amire nemrég még felnéztek.
És ha nem akarta, hogy a nemrég
legyen a jelene, akarnia kellett,
hogy a jelene legyen a múlt.
De legalább ki kellett bírnia.
A vég még messze volt.
A kezdet még messze volt.
A folyamat medret váltott.
A tenger felé törtetésében
szigeteket rakott le.
A rizsföldek között egy kis kunyhóban
a valamikor általa kinevetett szerzők
iratait kezdte olvasni
az öregedésben megtorpant tanár.

69

EGYMÁST KIZÁRÓ FELTÉTELEZÉSEK

Ha én én lennék,
nem is én lennék.
Inkább csak negyed-én,
töredék-én. És mivel
épp így vagyok én,
nem vagyok én, gondolta
az öregedésben megtorpant tanár,
a tanításban megtorpant öreg,
gondolta volna, ha ő
ő lett volna. Inkább csak

ő-töredék, de jobb híján így is
ő-nek lehetett mondani,
gondoltad volna,
ha te nem ő
vagy én lennél.

70

A SZÍNES RUHA

Egyszer nem tógában,
hanem valamelyik déli nép,
talán az etióp, színes ruhájában
ment tanítani. A rongyokhoz
a szegények piacán jutott,
ahol gyakran egész értékes
dolgokra lehetett bukkanni,
csak nem volt szabad a hosszú
alkudozás elhagyásával
azonnal megvenni
próbálni az árut, mert akkor
a gyanakvó kereskedő
gyorsan eltüntette, hogy aztán
a balekok piacán tűnjön föl
ötvenszer annyiért.

Színes és levegős ruha volt,
hímzett is. De ebben ismerősei közül
egy se méltatta köszönésre,
mert mielőtt felismerhette volna,
közönyt színelve félrenézett.

71

MAGÁBA KÉPZELT

Öregedve ébredt rá
az öregedésben megtorpant tanár,
hogy elfelejtett felnőni,
és a gyereksége nem valami
kedves állapot, hanem ügyetlenség,
másokra hagyatkozás.
Így végül is azért volt kénytelen
megtorpanni az öregedésben,
hogy lassan vagy gyorsan,
de pótlólag felnőhessen,

bár kezdő felnőttnek egy kicsit
öreg, ahogy gyakorló öregnek
egy kicsit fiatal volt.

Gyakorlata még a fiatalságban
sem volt, élvezte annak idején,
de anélkül, hogy fiatal lett volna.
Munkájához mindig öregnek
képzelte magát, és így már valami
bölcsséget is magába tudott
képzelné. Beforgatta a munkába,
de annyira nem lehetett bölcs,
hogy meg ne torpanjon
a felnövésben, ami most
megakasztotta az öregedésben.

72

HERMÉSZ LEGYINTÉSE

Gyerekkorában betűösszekeverő
volt, mégis rengeteg nevet,
idegen szót jegyzett meg,
sajnos, gyakran abban az egyéni
alakban, melyet a félreolvasás
úgy elhordott, mint sánta a saruját.

Furcsa, vagy inkább törvényszerű,
hogy ezek után épp
szómunkásnak állt.

Sosem lehetett biztos a külalakban,
így a belsőben sem. Milyen kívül
és milyen belül egy hangcsoport?
Mit tölt bele és mit tölt ki belőle
egy agyagkupába, mikor szó-
borozni magával Hermésszel
leülnek? A nyugdíjas isten
csak nevetett minden elméleten,
és csak legyintett minden kételyre.

73

DE NEM A MIÉRT

Miért nekem kell a végítélet
krónikásának lenni? És ha tényleg
az vagyok, kinek írom ezt? –
kérdezte az öregedésben megtorpant tanár.
Talán a krónika is megtorpan,
a végítélet, az elmúlás. A nekem?
A kell? De nem a miért!
Nem torpanhat meg a miért.

74

KELL? KÉNE? LEHET?

Tanulni, tanulni hogyan kell,
ezt nem tudta a tanításban
megtorpant tanár megtanítani,
mert igazából megtanulni se tudta.
Egy-egy összefüggésre rátalált,
de többnyire ügyetlen maradt.
Nem biztos, hogy a tanulás miéértjét
és hogyanját fedezte föl,
csak ráérezett bizonyos dolgokra,
másokat megértett, harmadokat

megjegyzett. De hogy tanulni hogyan kell,
az csak kérdés, csak kísérlet volt.
A tanulást kell tanítani, vagy azt,
amiért meg kell tanulni valamit?
Kell? Kéne? Lehet?
Amit nem lehet tanulni,
azt tanítani kell.
Amit nem lehet tanítani,
azt kell tanulni.

75

BÖLCSÉSZALKÍMIA

Sokféle Hermésről tudunk.

Az egyik Babilonban élt,

feltalálta az alkímiát,

Egyiptomba költözött,

és egy piramisban

temették el. Ahonnan ki

kellett hordani József

maradék gabonáját.

Több száz éves volt már.

A több száz éves gabonából

friss kenyeret sütöttek,

azt ették az egyik Hermész

temetésén. Az egyik temetésén.

Több száz évig tartott.

Azalatt a többi Hermész

verseket olvasott fel az egyik

Hermész tiszteletére.

Gyászpihenés.

Gyászszórakozás.

A legkevésbé se munka.

A felolvasások között

versmagyarázatokat mutattak be.

Verseket pároltak,

hagyták egymással reagálni,

ülepítettek és figyelték

kicsapódó sóikat.

Bölcsészalkímia?

Vegytana nincs, de az elképzelt

szabályok heves változásokat

hoznak.

76

AZ ELVESZETT NYELVTANI FORMÁKRÓL

Mikor az egyéniség helyett
a sokaság kerekedett felül
és kapott hatalmat, Jézus
egy-egy emberből még ki tudta űzni,
és konda képében belekergette
őket a tengerbe. A bennünk lakó egység:
az Isten. A bennünk lakó hármasság:
a hit, a tudás, a lélek.
Ez a három szám létezik.
az 1, a 3, és a sok.

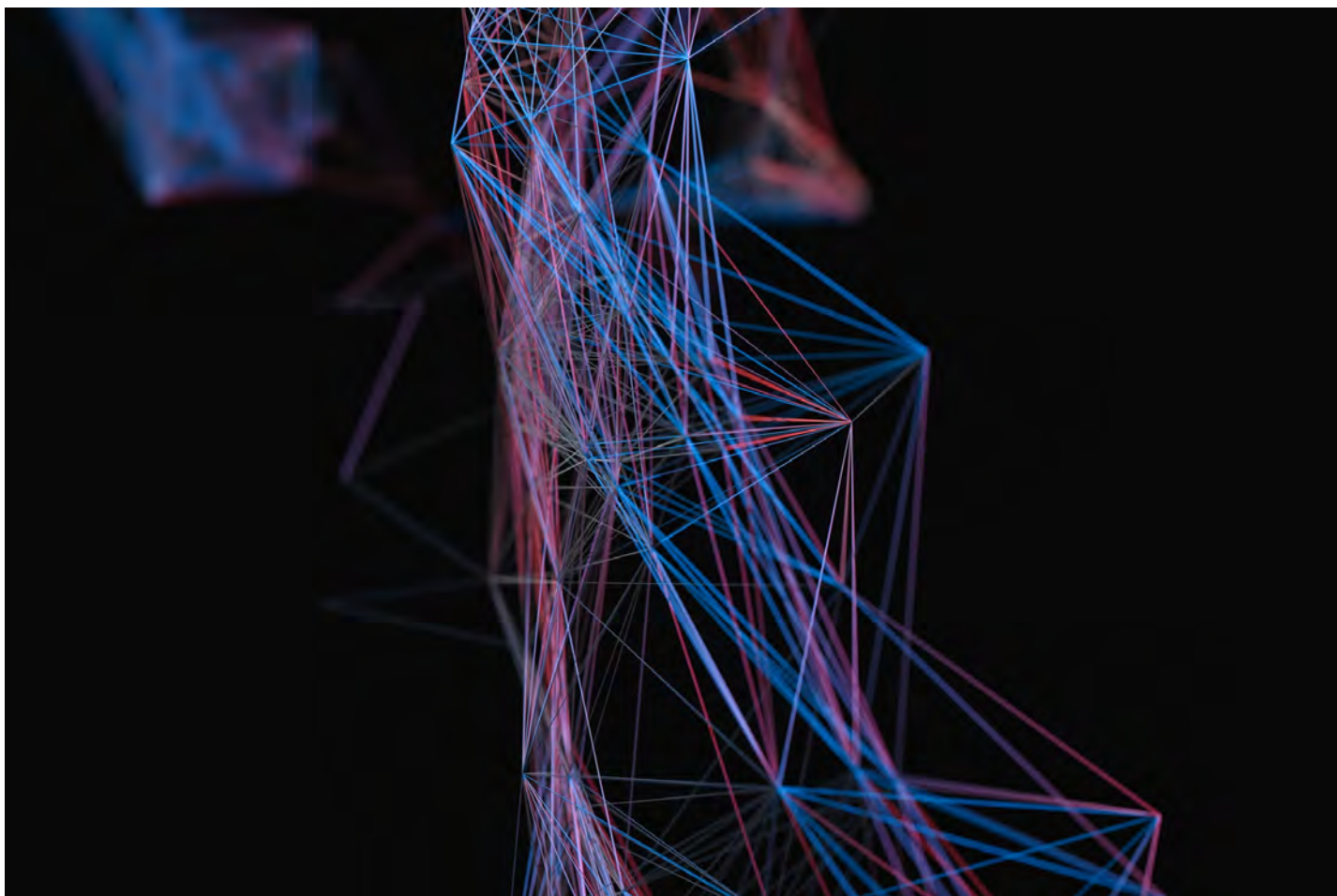
A nyelvtanból nem is annyira
a kettes, hanem a hármas szám hiányzik.
Aki hármas számban beszél magáról,
egységet teremt test, lélek
és szellem között, aki többes számban,
mindenkitől elveszi az egyiket
magának, a másodikat az ördögnek.
Van, akinek a testét hagyja csak meg,
van, akinek a szellemét orozza el,
van, akinek a lelkét az ördögnek adja.
Ezt sosem önszántából teszi az ember.
Tétetik vele.
Vétetik tőle.
A többes embere lemondhat
bármiről, bárkit a maga
és az akárki javára fordíthat.

kép | vecteezy.com

Janecskó Kata

BENT MARADT

2024-02-13 | NOVELLA

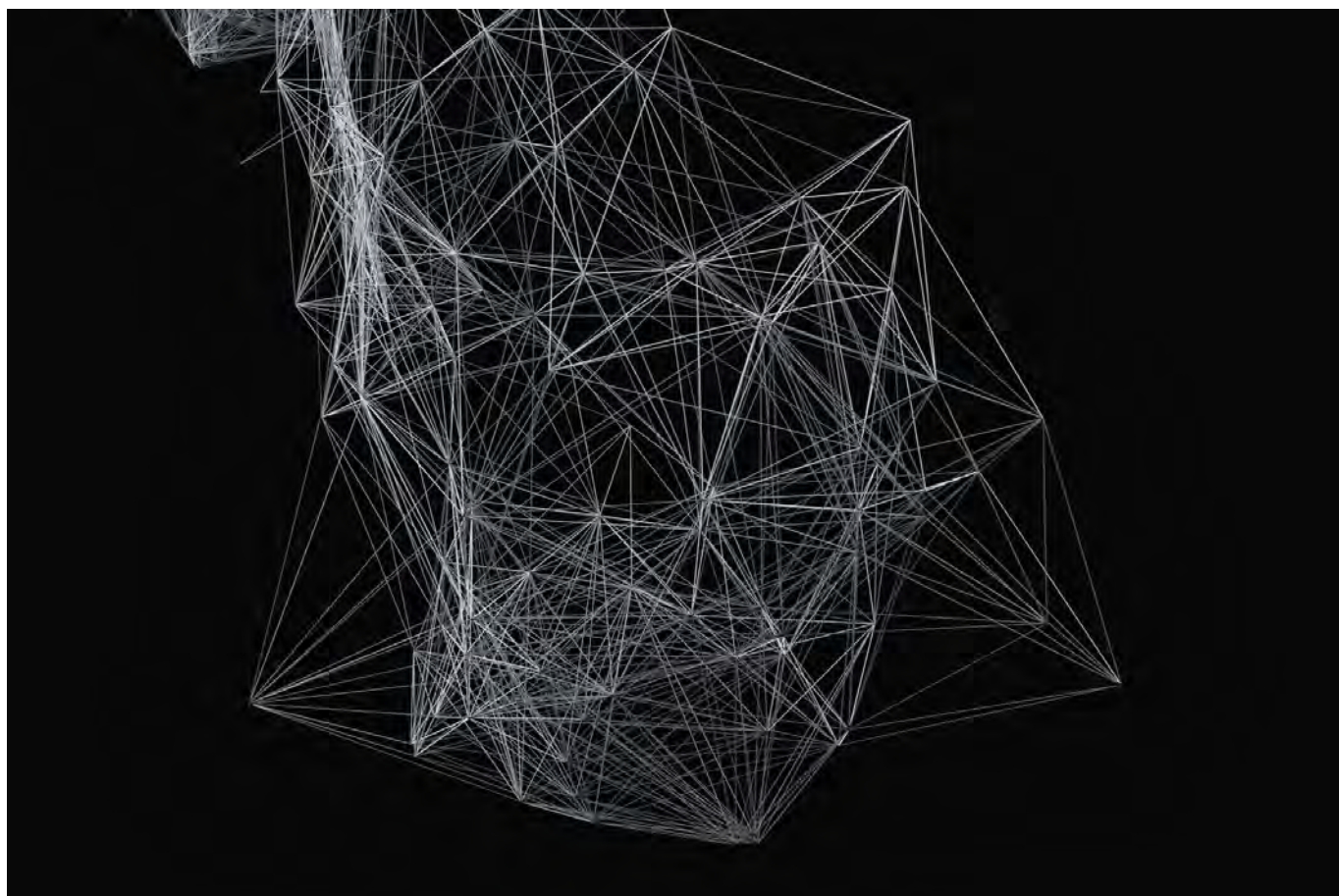
Amikor a bőrgyógyász elvégezte a pici bemetszést a jobb vádlimon, nem sejtettem, mivé fajul ez az egész. Csak az anyajegyet akartam megmutatni. Azt hittem, anyajegy. Már egy hete kánikulában forrt a város. Farmersortban, csupasz lábbal róttam a betont, és állandóan a csúf hegre tévedt a tekintetem, amitől viszolyogtam, de néztem, folyton néztem (és nem kergettem illúziókat, hogy másnak ne fordulna fel a gyomra tőle). És akkor a heg mellett feltűnt az anyajegy.

Nagyjából fél centis, határozatlan körvonalú, kékes színű – és biztosan tudtam, hogy két hónapja, a temetéskor még nem volt ott.

beletörődtem

A dermatoszkópos kép gyanús, mondta a bőrgyógyász – derűs, magabiztos fickó –, majd nekiállt előkészíteni a fertőtlenítő szereket, a Lidocaint és a steril szikét.

Figyeltem a mozdulatait, már beletörődtem, hogy kivágja azt a kék valamit a heg mellett, amit jobb híján anyajegynek hívtam. Nem is lehettem volna hülyébb.

A bemetszést a Lidocain miatt meg sem éreztem. Nem bírom a vért, így amint a szike a bőrömhöz közelített, félrefordítottam a fejem, de muszáj volt mégis visszarántanom, amikor meghallottam a bőrgyógyász cseppet sem derűs hangját. A kezében szike helyett csipesz volt, és a csipesz valami kéket fogott.

Kék fonalat.

Húzta, húzta, milliméterenként. Öklendeztem, ahogy néztem. Már nem a fehér rendelőben voltam, valahol a második kerület villái között. Olcsó, édes bor és savanyú hányás bűzére változott a fertőtlenítőszag.

Ha kinézek a piszkos ablaküvegen, pedánsan nyírott sövény helyett két tuját látok. Úgy állnak a félhomályban fekete műanyag kaspóikban, mint két görnyedő részeg.

A pultot nem érem fel, csak az ujjaim vége matat a barna, ragacsos felületen. A tálka mogyorót szeretném, érezni a só ízét a nyelvemen, a fejemben akarom hallani, belül, az avas szemek ropogását, nyomja el a zajt, a férfihangokat, érthetetlen szavaikat.

túlságosan fáj

Tapogatózó kezem lesodor egy poharat, diribdarabra török. Térdre esem a bárszékek totemoszlopai közt, begörbített tenyerem felé söpröm a szilánkokat, aztán kiülnék féloldalasan, mert túlságosan fáj már a térdem. A mozdulatra egy nagyobb darab üveg a lábamba vág. És aztán folyik a vér.

Sikerül apám figyelmét felkelteni. Idegesen nézi könnyeim meg csurom vér tenyerem, amit rászorítottam a sebre. Papírszalvétát kér a pultostól.

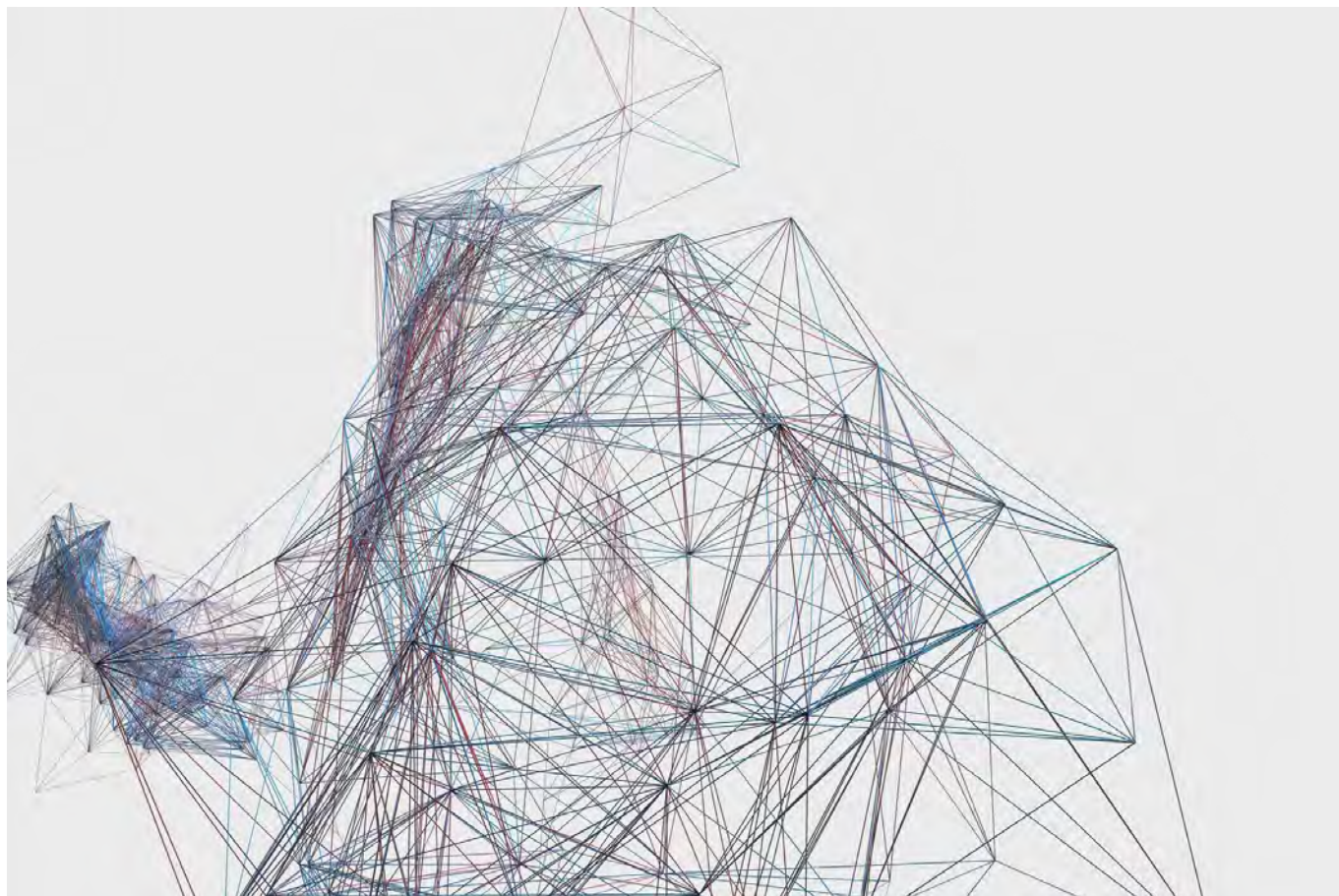
A csörömpölésre odagyűlnek körénk a még felállni képes vendégek, a sakkozó öregek a vécé mellőli asztaltól a fejüket ingatják. A tagbaszakadt postás közli, hogy szerinte még egy nagy taslit is megérdemelnék, Julika pedig, a takarító, aki a műszakja lejárta után csak nemrég érkezett, erősködik, hogy az ilyen csúnya sebet össze kell varrni, különben nyoma marad.

Apám bólogat, de nekem odasúgja:

– Anyádnak nem kell megtudnia. Ha elviszlek orvoshoz összevarratni, nagy ügyet csinál. Nem unná hajtogatni, hogy nem figyeltem rád, pedig mi ketten tudjuk, hogy ez nem igaz.

Most is hallom: *mi ketten*.

Nem kérlelem, csak nézem a vért, ahogy átitatja a papírszalvétát és összekeni a kezemet.

Nem vitt el az ügyeletre. A sebet nem varrták össze. Sokáig észre sem vette senki.

Heg maradt. Ocsmány, öt centis. Frontok előtt fáj.

anyaggá vált hiány

A derűs bőrgyógyásznak nem mondtam meg, de szerintem tudta, hogy amit kihúz a bemetszésen át, az az anyajeggyé gombolyodott kék fonál soha nem került a lábamba. Az anyaggá vált hiány.

Fantomfonál közönyből sodorva.

Tizenöt centi hosszú. Tizenöt év telt el azóta.

Talán kicsit megkönnyebbültem.

Tetováltatni kéne, hogy elfedje a heget. Faágakat, szögesdrótot vagy valami jó mondást.

Éppen kiférne, hogy árva vagyok.

kép | vecteezy.com

Czilczer Olga

SZERZŐJE ISMERETLEN

2024-02-12 | VERS

Békében reggeli teámat kortyolgatnám, de ő küszöbömön topog, kilincsemen matat. Igénytelen pára, elnézést kér. Mi a neved? Magában kit tisztelhetek? Kéri, húzódhatna meg itt, míg zuhog. Egy csészével? Korttyal? Be is érné, amilyen szerény, résnyi ajtónyitással, s már mutatja is lilával aláírt menlevelét. De hisz száz ágra süt. –

Csak úgy szakad. Dörög. – Virággal beszél.

A menekült lelke csupa visszaút. Már megy is, mintha sohasem járt volna erre. Ki írta ajtóig? A szerző ismeretlen.

kép | vecteezy.com

Kókai János

KÖZÉRZETI KÖZÉRZÉS

2024-02-16 | **VERS**

Az elefántok ellepték a várost.
Ormányaik az utcán tekeregnek.
Felszívnak mindent, és mindenkit.
Most azon vagyok,
hogy én is felszívódjak.
Ezért hirdetőoszlopok mögé bújok,
állítólag az elefántok nem szeretnek olvasni.

Nem tudom, igaz-e, de egy próbát megér.
Azt mondják, az álcázás legjobb módszere,
ha olyanná válok, mint ők.
Az a gond, hogy nem vagyok elég túlsúlyos.
Főzni nem tudok,
a konzervjeimet pedig mind felszippantották
ezek az állatok.
Nem marad más,
mint hogy vastag bőrt növezzek a pofámon.
Úgy látom, ez körülöttem már sokaknak sikerült.

kép | vecteezy.com

Cselik Ágnes

POLITIKÁRÓL MINDENKINEK

2024-02-27 | **ESSZÉ**

Arról beszéltünk a minap, hogy a világ nagyon törékeny egyensúlya felbomlani látszik, hogy előtörnek a szélsőségek, a bandaháborúk és a bolondok, akiknek kezében valódi hatalom összpontosul, és képesek háborúba sodorni az emberiséget. Elég csak egy pillantást vetni a térképre. Most szándékosan nem beszélek magunkról, ezt a

helyzetet mindannyian ismerjük és irtózunk tőle, pedig foglalkozni kell ezzel is, mert olyan, mint a fekélyes kelés, ha nem kezeljük, egyre jobban belobban, elmérgesedik, és a végén még belepusztulunk, de a legjobb esetben is amputálni kell egy végtagot, ami maradandó csonkaságot eredményez mindannyiunk számára. Arra gondoltam, hogy a jelek szerint nem tanulunk semmiből, itt a nyakunkon a következő nagy háború, ahol szinte esetleges lesz, hogy ki harcol kivel, bár az egyszerű ember szintjén mindig is így volt a történelem során, hiszen az úgynevezett ellenség sosem volt személyes ismerős vagy haragos, és ha úgy hozta a helyzet, egy ügyes magyarázat után bármikor kiderülhetett, hogy nem is úgy volt és nem jól értettük, kicsit gyilkoltuk egymást, de megesik ez minden családban, és voltaképp nem is ellenség, hanem mindig is barát volt, sőt rokon, közeli hozzátartozó, felejtjük el a sérelmeket, a halált, a szervezett erőszakot, boruljunk össze, mert itt az új ellenség, akire a pillanatnyi aljas érdek ujjal mutat.

terápia

2022-ben, a traumatikus magyar választások után írtam már **A választás bátorságáról** Fernando Savater esszékötete nyomán, és most, szinte terápiaként, a *Politikáról Amador fiamnak* ^[1] kötet tanulságait sűríttem. A teljes örület idején megnyugtató, hogy vannak lámpások a sötétségben, akikhez mégis lehet igazodni.

Fernando Savater a kortárs spanyol filozófia és esszéirodalom világszerte elismert, baszk származású alkotója, aki nemcsak szavakkal, hanem tetteivel is kiállt világnézete mellett, magatartása, állásfoglalása miatt az ETA baszk terrorszervezet egyik fő célpontjává vált.

Fernando Savater *űrügyet* talál, hogy elmélkedjen a politikáról: fiának, Amadornak magyarázza az összefüggéseket. Persze olvasóként mind Amadorok vagyunk, és Savater attitűdje sem új a nap alatt, hiszen a mi kultúránkban például Szent István és Kölcsey Ferenc intelmei hasonló világnézeti útmutatást és összefoglalást nyújtanak az olvasó számára.

**mindannyian idióták
vagyunk**

Manapság a legtermészetesebb, hogy fásultan, csalódottan, vagy akár undorral fordulunk el a politikától, ez már amolyan intellektuális és morális gőg is, szinte divat, de az ókori görögök

idiotesz névvel illették azokat, akik nem foglalkoztak a politikával, semmivel se járultak a közösség életéhez, szándékosan elszigetelődtek, és ezáltal könnyen a

demagógia és a manipuláció áldozataivá váltak. Az ókori görögök szemében tehát mindannyian idióták vagyunk, akik önként lemondanak arról, hogy rendelkezzenek a közösség sorsáról, és voltaképpen erkölcsi kötelességünk, hogy ne legyünk imbecillisek, ne törődjünk bele, hogy mások tönkreteszik az életünket és azokét is, akiket szeretünk, és akikért felelősséggel tartozunk.

Az emberi természet arra determinál minket, hogy közösségben éljünk, amelynek minden törvénye és hagyománya csupán konvenció, a legjobb esetben közmegegyezés, amit időről időre szükségszerűen újra kell gondolni. *„Bármennyire is ősinek, tiszteletet parancsolónak vagy félelmetesnek tűnik egy szokásrendszer, sohasem elmozdíthatatlan része a valóságnak.”* [2] A társadalmi szabályokat nem a biológia törvényei szabják meg, hanem önként alkottuk és fogadtuk el azokat. Éppen ez tesz minket emberré, hiszen az állatok nem ismerik a konvenció vagy a közmegegyezés lehetőségét, nincs más törvényük, csak a genetikai, míg mi, emberek a genetikai örökségen túl még szabványosítjuk is szokásainkat. Fernando Savater rámutat, hogy az állatok legfőbb törekvése, hogy életben maradjanak, míg az ember halhatatlanságra vágyik. Az emberi közösség egyfajta védelem a halállal szemben, a társadalom azzal kecsegtet, hogy nem tűnhet el, a közösség a kollektív erő bölcsője, ahol a halál végzetes egyenrangúságával szemben érvényesül a hierarchia, fel lehet tűnni, nyomot lehet hagyni, az utókor emlékezni fog ránk, és a közösség védelmében ad absurdum az egyén még a halált is önként vállalja. Ilyenkor a halál nem értelmetlen, magányos esemény, hanem hőstett, közügy, áldozat valami magasabb rendűért, a közösségért, ami fennmarad, aminek létezése maga a kontinuum, a halál tagadása.

Arisztotelész szerint az ember *„zoon politikon”*, közösségben élő, értelmes, beszélő lény, azaz logosszal rendelkezik és államban, városállamban él. Mindannyiunk feladata tehát, hogy azon gondolkodjunk, hogyan lehet úgy megszervezni közösségünket, hogy minél biztonságosabb, igazságosabb és kellemesebb hely legyen. Ugyanakkor a közösségi szabályok mindig felvetik a kérdést, hogy egyénként alkalmazkodjunk hozzájuk vagy lázadjunk ellenük. Immanuel Kant azt állítja, hogy mi, emberek *„inszociálisan szociális lények”* vagyunk, összetartozunk, de lázadozunk is. Nos, *„a politika nem egyéb, mint indokok összessége az engedelmességre és az ellenszegülésre.”* [3]

A társadalom legnagyobb ellenségei éppen azok, akik a társadalom legnagyobb hívének állítják be magukat, és önös érdekeik mentén arra akarják kényszeríteni a közösség tagjait, hogy egyetlen, általuk megállapított, *„hivatalos”* értékrend és mérce szerint cselekedjenek és éljenek. Ez az erőszakos elnyomás az emberi természetnek, a választás szabadságának és emberi kötelességének semmibe vétele, végső soron az ember megfosztása attól, ami valóban emberré emeli. Az egészséges társadalomban ezzel szemben szükségszerű a konfliktus és a konfrontáció, hiszen bár

összetartozunk, nem vagyunk egyetlen személy, mindenkinek megvannak a saját elképzelései, kezdeményezései, sőt, még érdekei is. „A konfliktusmentes társadalom nem emberi közösség, hanem temető vagy panoptikum.” [4]

erőszakszervezetek

A politika tehát azzal foglalkozik, hogy bizonyos konfliktusoknak elejét vegye és másokat elfogadható mederbe tereljen. Arról se feledkezzünk meg, hogy mi, emberek alapvetően és ösztönösen agresszívek vagyunk, és a politika feladata lenne megakadályozni, hogy ember embernek farkasa legyen. Intézményekre, tekintélyekre, döntőbírókra van szükség, hogy az erősebbek ne tapossák el a gyengébbeket, ne induljon be a végtelen bosszúk láncolata, és ne uralkodjon el a kegyetlenség. A gyakorlatban azonban az erőszak felszámolása érdekében a politika létrehozta az erőszakszervezeteket, a hadsereget és a rendőrséget, amik akár erőszakosan is élhetnek előjogaikkal a polgárokkal szemben, és földbe tiporhatják a szabad, kreatív, egyéni kezdeményezéseket. Azt hiszem, nem erre gondolunk, amikor hatalomhoz juttatjuk a politikusokat.

Ugyanakkor a politika feladata az is, hogy csoportosítsa az erőket, felkaroljon és kivitelezzen olyan vállalkozásokat, amikre az egyén egyedül nem képes, de a közösség javát szolgálják. Gondoljunk az út- és kórházépítésekre, iskolák fenntartására, az oktatás és egészségügy megszervezésére, az elesettek, gyengék szociális biztonságának garantálására, az áldozatok megsegítésére, sőt, a manapság nálunk oly kényes kérdésnek tekintett civil összetartozás érzésének erősítésére, és bizonyos előre látható, egyre gyakoribb katasztrófák megelőzésére, mint például a természeti kincsek végzetes elpusztítása vagy egy vulkánkitörés előrejelzése és az emberek szervezett kimenekítése. A politikának kell biztosítania az egészségügyi szolgáltatásokat, hogy a polgárok élete elviselhető, sőt élvezhető legyen, és az alapfokú oktatást, hogy minden egyes ember számára elérhető legyen az ősök által felhalmozott tudás és hagyomány alapja.

istenekkel rokonították magukat

A társadalom szükségszerűen vezetőt vagy vezetőket választ magának, akiket maga fölé emel. A vezetőket sok szempontból tabu övezi, különben nem maradhatnának meg

szerepükben, mert a közösség nem engedelmeskedne egy egyszerű ember parancsának. A közösség számára mindig is fontos volt, hogy vezetőjét emberfeletti képességekkel rendelkezőnek láthassa, a vezetők a történelem folyamán istenekkel rokonították magukat, de ez azt is jelentette, hogy nemcsak az emberi, hanem a természeti törvényekért és eseményekért is felelniük kellett. Nem volt veszélytelen feladat, mert például, ha az aszály komolyan fenyegette a közösség fennmaradását, akár a kudarcot vallott vezető is áldozatul eshetett a kétségbeesett alattvalók haragjának. Az idők során az erő és a tudás, amit a vezérségre vágyónak nap mint nap bizonyítani kellett, a betöltött tisztség vagy vezetői szerep attribútumává vált: korábban azért volt vezető valaki, mert őt tekintették a legerősebbnek és a legokosabbnak, később pusztán a vezéri poszt elfoglalása is elegendőnek bizonyult, hogy a közösség automatikusan a legerősebbnek és a legokosabbnak fogadja el

vezetőjét. Így éltek a régmúlt közösségek Egyiptomban, Mezopotámiában, Kínában, az azték és inka birodalomban, az afrikai királyságokban – tekinti át a történelmet Savater. És így élnek ma is ott, ahol nincs demokrácia – teszem hozzá én.

A görögök azonban létrehozták a *poliszt*, amit törvények által kormányoztak, és ezek a törvények nem az istenektől származtak, nem megfellebbezhetetlen parancsok voltak, hanem a városlakók népgyűlése hozta. A városlakók mindannyian a *polisz* irányítói, tehát *politikuskok* voltak. És ezzel megszületett a demokrácia, ahol minden athéni polgárt azonos jogok illettek meg. (Már aki athéni polgárnak számított: férfi volt, bizonyos korú, nem rabszolga és a városban született.) A rómaiak pedig életre hívták a jogot, a pontos, és mindenki által követhető és követendő szabályokat, amik meghatározzák a közösségen belül az egyének érdekeit és a konfliktusokat, amelyekre számítani lehet.

A társadalmat kisebb-nagyobb csoportok alkotják, amik sokszor rész-egész kapcsolatban állnak egymással. Az egyének vagy hozzátartoznak egy csoporthoz, vagy részt vesznek benne. Ha hozzátartoznak, azonosulnak a csoporttal, és elfogadják, hogy a csoportnormák szerint éljenek és viselkedjenek, s hogy a csoport alapján

ítélik meg őket. Ha a csoport, amihez tartozunk, szétesik, ez akkora megrázkódtatást okoz, amit nagyon nehéz kiheverni. Ilyen például a család széthullása. Ha részt veszünk egy csoportban, csupán addig tartozunk hozzá, amíg az érdekeinknek megfelel, és amikor már nem szolgálja hasznunkat, kilépünk belőle. Erre a kapcsolatra példa egy nyelviskolai kurzus, ahová csak addig járunk, amíg elérjük célunkat, vagy amíg megfelelőnek találjuk az oktatás színvonalát.

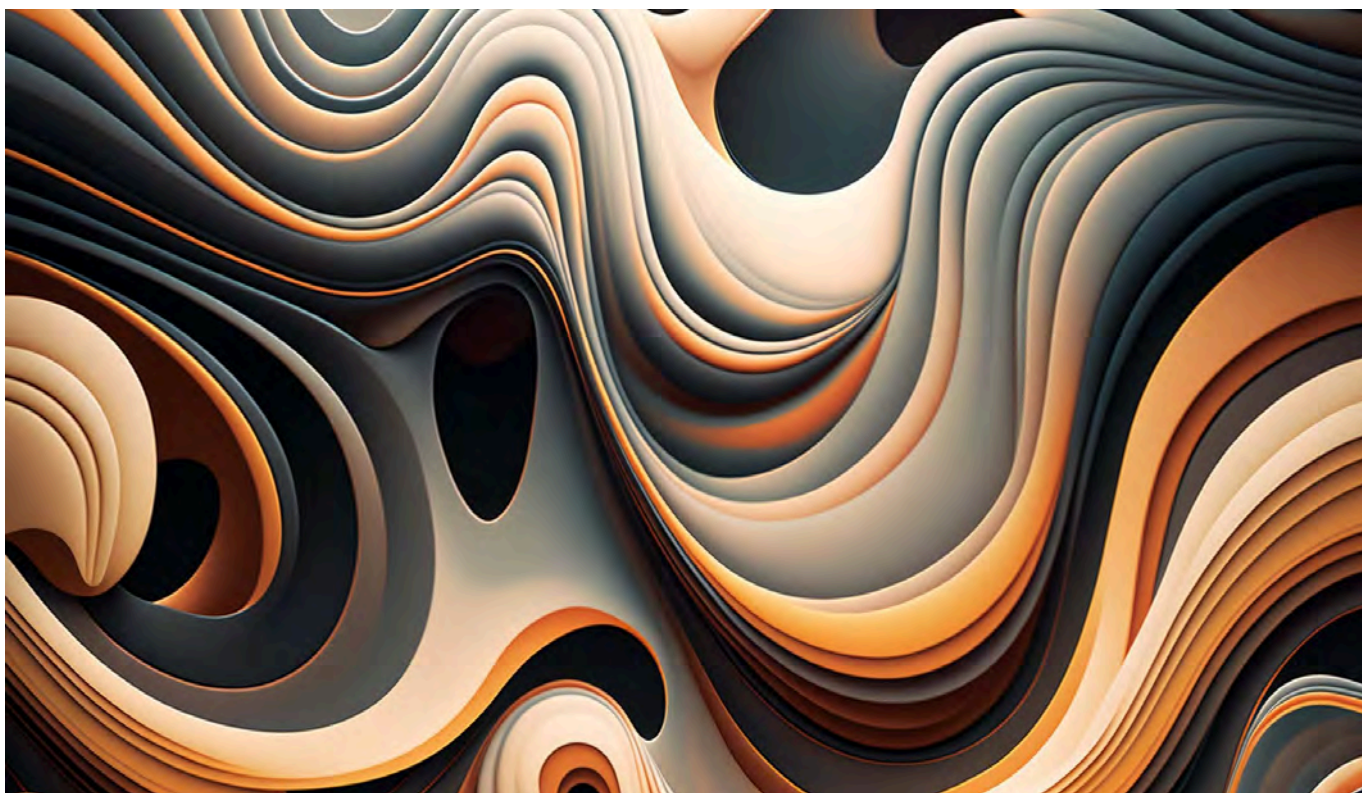
agresszív misztika

Bármely fanatikus tartozás egy közösséghez azért veszélyes, mert elfedi, hogy a közösségen kívüli egyének is éppen olyan emberek, mint a közösség tagjai, és hogy mindannyiunknak emberi jogai

vannak, azaz egyenlők vagyunk. A nemzet, kultúra, társadalmi vagy ideológiai közeg, ahova születünk, esetleges, csupán a véletlenek halmaza. *„A rasszizmus egyértelműen a kollektív förtelmek legrosszabb fajtája.”* ^[5] Fajta tekintetében nem létezik alacsonyabb rendű ember, *„ám etikai vagy politikai értelemben alacsonyabb rendű a másikinál az, aki hisz az alacsonyabb rendű emberek létezésében.”* ^[6] *„Az idegengyűlölők mindig azt hangoztatják, hogy nekik semmi kifogásuk a „mások” ellen, de „kénytelenek” elismerni, hogy azok „objektíve” szemlélve ilyen vagy olyan defektusban szenvednek.”* ^[7] *A „tisztá” csoportok, „tisztá” nemzetek unalmasak... vagy csak gaztettek elkövetésére képesek.”* ^[8] A 20. században a nacionalizmus agresszív misztikává változott. A nacionalisták mindig valaki ellen harcolnak, egy másik állam ellen, egy társadalmi csoport ellen, állandóan megvédik magukat és minden társadalmi fogyatékoságért a másikat okolják. A nacionalizmus isteníti az erős államokat és tönkreteszi a gyengébbeket.

Sokat változott a világ az ókori görögök óta, akik elsősorban és legszívesebben a polisz ügyeit intézték (minden hétköznapi munkára ott voltak a rabszolgák). Ma már az intim szféra fontossága elsődleges a közéleti szerepléssel szemben, és a modern emberek többsége inkább magánember, mint politikus. Épp ezért a köz ügyeinek intézését hivatásos politikusokra bízuk, delegáljuk rájuk a feladatot, képviselőket választunk, akik helyettünk és a nevünkben járnak el. Csakhogy ezek a képviselők előszeretettel felejtik el, hogy ők kizárólag megbízottak, és parancsolgatni kezdenek azoknak, akiktől a megbízást kapták. A parlamenti demokráciák zárt választási listái, a

parlamenti szavazások bonyolult rendszere miatt az egyén jelentéktelennek és tehetetlennek érzi magát az államgépezettel szemben, és el is megy a kedve attól, hogy hatalmi és állami kérdéseken törje a fejét. Márpedig ez az állampolgári beletörődés a hatalmi korrupció melegágya, mert így a politikai elit valóban sérthetetlennek és elmozdíthatatlannak képzelheti magát. Nekünk, a közösség tagjainak kell arról tennünk, hogy ne nőjön fejünkre ellenőrizhetetlen hatalom. Más szóval: politizálnunk kell, a polisz ügyeire, közös ügyeinkre időt és energiát kell fordítanunk.

Fernando Savater szerint is az emberi társadalom egyik mozgatórugója a gazdaság. Ebben gyökerezik az alapvető probléma is, mert nagyon relatív fogalom az, hogy mi a gazdagság és mi a szegénység. Az állatoknak élettérre, ételre, itálra, nyugalomra és szaporodásra van szükségük. Velük szemben az ember nem tudja pontosan, mire is van szüksége, és az állati szükségleteken túl állandóan újabb, kifinomultabb szükségleteket talál ki magának. „Az ember számára az ‘akarni’ elsődleges és nagyon kiszámíthatatlan szükséglet.”^[9] J. J. Rousseau meg volt győződve arról, hogy minden társadalmi probléma gyökere a magántulajdon megjelenése. Ugyanakkor nem valószínű, hogy az ősi közösségek, amelyekben szinte minden tulajdon közös volt,

problémamentesek lettek volna. Mégis az urbanizáció, a poliszok megjelenése erősíti fel a társadalmi, vagyoni különbségekből fakadó problémákat. A poliszokban a pénz a születési, nemesi hierarchia mellett megteremti a vagyoni arisztokráciát, ami keveredhet, de akár vetekedhet a származási hierarchiával.

roppant veszélyes

Mi emberek versengünk, vetekszünk, birtokolni akarunk: vagyont, műveket, találmányokat, de végül is a sorsunk, életünk uraivá akarunk válni. A nyomasztó mindennapi anyagi gondoktól szabadulás

vágya észrevétlenül a pénz és a holnap rabszolgájává tesz mindannyiunkat. A jövő ösztökél bennünket és nem a múlt. Márpedig ez roppant veszélyes, mert a képzelt/vágyott/rettegett jövő ígézetében elfelejtjük a múlt tanulságait. Szó szerint az életünkkel játszunk, de észre sem vesszük, mert azt hisszük, hogy a helyzet urai vagyunk.

Az ember ösztönösen agresszív lény. A történelem utóbbi 5500 esztendeje folyamán legalább 14 530 háborút vívtak. A 20. század újdonságai a világháborúk voltak, és a még viszonylag nyugodt időszakokban is mindig zajlott fegyveres konfliktus a világ valamely részén. A háború egyetemes emberi rossz, megítélése mégis ambivalens: tragédia, amely életet követel, de hősöket szül és költők éneklik meg. A háború „jól jöhet” egy-egy közösségnek (politikai vezetők, kereskedők, nagyhatalmak), de egyértelműen „rossz” a hétköznapi embernek, aki elvesztheti mindenét (életét, szeretteit, jövőjét, vagyonát). Az individualizmus térnyerésével a háború társadalmi szempontból már sokkal problematikusabb, mint korábban, a történelem folyamán, amikor a közemberben fel sem merülhetett, hogy véleményezheti vagy megkérdőjelezheti egy háború szükségességét. Számunkra fájdalmasan paradox, hogy manapság a háborúk legelszántabb támogatói, az örök harcosok, akik mindig valakivel szemben és valaki ellen definiálják magukat és érvényesítik érdekeiket, és sohasem az empátia vagy az asszertív kommunikáció elvei mentén tárgyalnak ellenfeleikkel/ellenségeikkel, nos, kommunikációs szinten ők a lehangosabb békepártiak.

Szabad és demokratikus társadalomban élni nagyon összetett és bonyolult ügy. A nagy totalitárius rendszerek (kommunizmus, fasizmus, náciizmus stb.) mind azzal szereztek híveket, hogy erőszak útján végtelenül leegyszerűsítették az egyébként igen bonyolult helyzeteket. A totalitárius rendszerek közös ellensége az egyén, aki nem kíván az adott rendszerbe beletagozódni, és fenntartja magának a jogot, hogy véleményt formáljon és döntéseket hozzon. A totális hatalomra törő rendszerek egyik első lépése, hogy eltiporja az egyéni szabadságjogokat, amikről sok ember önként le is mond, hiszen a szabadság felelősséggel és döntések meghozatalával jár, ez pedig túl terhes kötelesség. Így fordulhat elő az egyébként hihetetlen eset, hogy a szabad polgárok arra használják demokratikus jogaikat, hogy megszabaduljanak egyéni szabadságuktól, és demokratikus választások során hatalomra juttatnak egy totalitárius vezetőt. Ezzel pedig eltörlik a demokráciát.

Demokráciában élni felelősséget jelent, ahol az ember képes felelni tetteiért és vállalni a következményeit. Az egyén felelőssége hatalmas lehetőség, de olykor félelmetes és nyomasztó is. Ugyanakkor – ahogy *A választás bátorsága* írásában Fernando Savater részletesen ki is fejti – épp a választás lehetősége és a döntéssel járó következmények tesznek minket emberré. Az állatok kizárólag az ösztöneik alapján hoznak döntéseket, az ember számára a választás intellektuális, etikai és morális kérdés. Mégis sokan és sokféleképpen szabadulnak meg a döntések és a felelősség súlyától.

Fernando Savater szerint a felelősség elutasításának leggyakoribb formái a következők: A felelősség lerázásának egyik formája, ha az egyén nem tekinti magát szubjektumnak, csupán a körülmények áldozatának, objektumnak, tárgynak, amit ide-oda sodornak az események anélkül, hogy saját akarata lenne.

A felelőtlenység másik formája a fanatizmus. A fanatikus semmilyen tettéért nem vállal felelősséget, hiszen önmagát egy felsőbb hatalom, eszme, isteni útmutatás eszközének tekinti, és hite szerint elszámolnia is kizárólag a felsőbb hatalom előtt kell.

átláthatatlan és értelmetlen

A felelőtlenység legelterjedtebb, mindannyiunk számára rémisztően ismerős megjelenési módja a bürokratikus attitűd. A hivatalokban,

állami szervezetekben mindennapos viselkedés alapja, hogy soha senki nem illetékes, nem tehet semmiről, semmit nem akar megoldani, csak a szabályszerűség érdekli, az utasítások pedig felülről jönnek, de nem lehet nyomon követni, hogy pontosan honnan, az egész rendszer átláthatatlan és értelmetlen. Mindez arra szolgál, hogy szinte soha senkinek nem kell lemondania, nem derül ki a teljes alkalmatlanság, a tudatlanság vagy a szándékos rosszindulat, a rendszert vezető politikusok gyakorlatilag büntethetetlenek, a rendszer pedig teljes súlyával el tud járni az állampolgárral szemben, aki védtelen. Minden olyan panaszt, bejelentést, ami a bürokratikus rendszer alkalmatlanságára érkezik, a politikai ellenfelek lejárató

kampányának állítanak be. Így meg lehet úszni következmények nélkül, hogy még az sem készül el, vagy oldódik meg, amire a választási kampányban konkrét ígéretet tettek.

A felelőtlenség érhető tetten azokban a személyekben is, akik úgy vélekednek, hogy ők semmiről sem tehetnek, mindent a kormánynak kell megoldania. Ez a személy még akkor sem menthető fel a felelőtlenség vádja alól, ha egyébként gyakran és hangosan panaszkodik, hogy a „kormány” nem oldja meg ezt vagy azt a kérdést.

Modern demokráciában élni azt is jelenti, hogy toleránsnak kell lennünk a mienktől eltérő világnézetekkel és szokásokkal. *„A demokráciának azon felül, hogy döntéshozatali módszer, nélkülözhetetlen elvi ismérve a kisebbségek, a személyi*

autonómia, az emberi méltóság és minden egyes egyén életének tiszteletben tartása.” ^[10] A politikát csak politikai eszközökkel lehet orvosolni, az egyén felelős tehát saját tetteiért és döntéseiért, végső soron magáért a demokráciáért.

1. Savater, Fernando: *Politikáról Amador fiamnak*, ford.: Pávai Patak Márta, Műszaki Könyvkiadó, 2003. ↑
2. p. 21. ↑
3. p. 34. ↑
4. p. 38. ↑
5. p. 90. ↑
6. p. 91. ↑
7. p. 92. ↑
8. p. 93. ↑
9. p. 106. ↑
10. p. 155. ↑

kép | vecteezy.com

Taizs Gergő

KISPOSTÁS

2024-02-24 | **ADD TOVÁBB!, VERS**

Emlékeztek?

Hogy a kitalált mondatot a mellettünk ülő fülébe?

Hogy csak egyszer súgathjuk el?

Hogy más meg ne hallja?

Hogy add tovább?

Ezek voltak a szabályok, emlékeztek?
Persze volt, aki szándékoltan durván ferdített.
Volt, aki árnyékokban kurvát említett.
Hát hogyne, hát képzelheted,
ki ne tette volna másképp tizenévesen?
Aztán a végén egymás mellé állítottuk mindazt,
ami útra kelt és ami megérkezett:
az elvetélt, elveszett, elvett lehetőségeket.
Hogy miből lesz a cserebogár pattogó páncélja?
Hogy fölötted az ég, és hogy benned áll a létra?
Hogy fölszállott a páva, hogy másképpen lesz holnap?
Hogy nem ijeszt, mi csak ijeszthetett volna?
És mennyit nevettünk, emlékeztek?
Például amikor ezt súgta valaki a fülekbe:
*„A sírban, hol nemzet süllyed el,
Új kedvvel új ifjúság tolong,
És bölcsőnek díszíti fel.”*
És súgta-súgta a sok bolond,
és közben sok százat csinált.
Add tovább az átkot, sóhajt, lemondást, imát!
És mi nevettünk szakadatlanul,
és egyre csak játszottunk, hogy
a végére érjünk.
De nem értünk
semmihez.
(A zsírban ott sercegünk veled,
új nedvek, új izzadság csorog,
térkőről mit is hisztizel?)

kép | vecteezy.com

Janecskó Kata

A JÓL ÉRTESÜLT

2024-02-25 | **ADD TOVÁBBI!, NOVELLA**

Tóth Imréné a kávéjával – kis tej, három cukor – leült a számítógép elé.

Rozoga széke még rozogább lett, mióta felszedett néhány kilót, de az asztal és a billentyűzet most is makulátlanul tiszta. Kétnaponta fogvájóval piszkálta ki a nápolyimorzsát a résekből és gondosan letörölgette a zsírfoltokat minden felületről. A kókuszos nápolyit szerette.

bejáratott rend

Közel volt az éjfél, úgy gondolta, ennyit előre ugrik, s talán elsőként kíván boldog névnapot Mária nevű ismerőseinek. Rózsacsokrot ábrázoló képet választott kísérőnek. Megvolt a bejáratott rend: nőknek virág, férfiaknak ital, csak a fajtát variálta. Többnyire a rózsa és a whisky mellett döntött.

Gördült a hírfolyam.

Kismacskák.

Híres színésznő felpuffedt arccal, smink nélkül.

Politika.

Perpatvar a helyi közösségi csoportban a csendrendelet be nem tartása és a kiszökdöső kutyák miatt.

Megégett nyúl. Borzongva összébb húzta vaskos dereka körül a pongyoláját. Nem kedvelte az állatvédők posztjait, de nem iratkozott le.

Talált egy szép idézetet a szeretetről és a megbocsátásról, s ez feledtette a nyulat. Tengerparti naplemente volt a szöveg háttere. Elábrándozott.

Zserbórecept. Ostobaság szerepelt a lekvármennyiségről. Odaírta.

Nosztalgikus sláger, tévéről felvett YouTube-videó. Hangtalanul – vagy hangosan? – együtt dúdolt az énekessel.

A hírt a tömegszerencsétlenségről szinte véletlenül látta meg. Már épp váltani készült a pasziánszra, amikor az ismert portálon legfelül felvillant a hír. Valahonnan, egy túlsúfolt rendezvényről menekülni próbáltak, sokan elestek, átgázoltak rajtuk, embereket tapostak halálra.

Kommentek még alig voltak, ami mégis: betagelt nevek, kérdőjellel.

Cigányok késeltek – írta Tóth Imréné a fehér mezőbe. Aztán várt.

A tőmondat az ömleni kezdő kommentekben életre kelt, színesedett.

Megosztották, kiposztolták.

Kiegészítették.

Tizenöt perccel később akadtak, akik állították, ők is látták. Az egyikük szerint egy lány miatt kezdődött az egész. Bicskával. Vagy pillangókéssel. Konyhakéssel.

Ketten voltak. Csak férfiak. Nyolc-tíz fős csoport. Öten.

Átvették blogok.

Egy óra múlva újság is közölte.

Annyi helyre jutott el, hogy képtelenség lett cáfolni.

Hajnali háromra járt. A tragédia helyszínén még dolgoztak a mentők és a rendőrök.

Egy pakisztáni férfit két villamosmegállóval arrébb megrugdostak.

Tóth Imréné nehézkesen, de kellemes hangulatban felállt. Lesöpörte pongyolájáról a nápolyimorzsát.

kép | tengr.ai

Vörös István

A TANÍTÁSRÓL

2024-02-29 | **ADD TOVÁBB!, VERS**

Ha tudsz valamit, add tovább!
Ha nem tudsz valamit, ne tégy úgy,
mintha nem tudnál semmit.

Ha tudsz valamit, tudd meg,
hogy tudás-e és valami-e,
ha mindkettő igen, add tovább.

Ha tudsz továbbadni, már tudsz
valamit, de az is lehet, hogy
mindent tudsz.

Ha tudsz továbbadni, akkor tudsz tanítani,
ha tudsz tanítani, talán tanulni is tudsz.

Senki nem tudja, hogyan kell tanulni.
Továbbadnak neked valamit,
iszonyodva ledobod, tele van
ujjnyommal, életnyommal.

Ha nem tudsz valamit, add tovább!
Ha tudsz valamit, ne tégy úgy,
mintha tudnál valamit!

Ha nem tudsz valamit, ne add tovább!
Ha tudsz valamit, tégy úgy,
mintha nem tudnál semmit.

Ha továbbadnak valamit, vedd észre,
hol a helyed. Egy vagy, bár mindennek
jöttél, minden vagy, bár egynek jöttél.

kép | vecteezy.com